

Ніна Воскресенська

про

Олександра
Македонського

Клеопатру VII

Івана
Котляревського

Фрїтьофа Нансена

Гаррі Гудіні

ЖИТТЯ
ВИДАТНИХ
ДІТЕЙ

Ніна Воскресенська

про

Олександра Македонського

Клеопатру VII

Івана Котляревського

Фрітьофа Нансена

Гаррі Гудіні

Ніна Воскресенська про Олександра Македонського, Клеопатру VII, Івана Котляревського, Фрітьофа Нансена, Гаррі Гудіні. – К.: Грані-Т, 2007. – 120 с., іл. (Серія «Життя видатних дітей»).

Ніна Воскресенська – українська дитяча письменниця, відкриває таємницю успіху п'яти всесвітньо відомих особистостей, яка криється у їхніх дитячих мріях. Про що мріяв Олександр Македонський, засновник великої держави та геніальний полководець, Клеопатра, цариця Єгипту, яка славилась своєю освіченістю та красою, Іван Котляревський, основоположник сучасної української літератури та громадський діяч, Гаррі Гудіні, найзагадковіший ілюзіоніст минулого, та Фрітьоф Нансен, мандрівник, океанограф та Нобелівський лауреат.

Але мрія була лише початком, адже для її втілення необхідні неабиякі зусилля та наполегливість.

Книга для тих, хто хоче стати відомим попри всілякі труднощі та перешкоди.

ISBN 978-966-2923-77-3
ISBN 978-966-2923-86-5

© «Грані-Т», майнові права

Ніна Воскресенська

про

Олександра Македонського

Клеопатру VII

Івана Котляревського

Фрітьофа Нансена

Гаррі Гудіні

ПЕРЕДМОВА

Успішних людей люблять. Ними захоплюються. Врешті-решт, їм заздять, думаючи, що вони такими народилися...

Хто ж вони такі насправді, успішні люди? Завдяки чому досягають життєвих вершин?

Може, це якісь особливі істоти, зліплені з якогось іншого тіста? Не схоже. Бо мають вони дві руки, дві ноги й одну голову, як і ми з вами.

То, може, вони знають якусь магічну формулу, що допомагає їм досягти життєвих вершин? Прокидається така людина вранці, солодко позіхає, шепоче щось на кшталт «Абракадабра!» і все одразу починає крутитися-вертитися, як вона забажає.

Не вірите? Правильно робите, бо секрет життєвого успіху зовсім не в магічних заклинаннях.

Хоча формула успіху все-таки існує. Звучить вона приблизно так: «Видатні особистості виростають з великих мрій».

А як ця формула втілювалася в життя різними дітьми в різні епохи, і що з цього виходило, ви зможете дізнатися, прочитавши цю книжку.

Успіху вам!

З повагою

Ніна Воскресенська

ΜΙΦ

АХІЛЛЕС

«Він сидить і чекає. Образа крає його серце, змією отруює мозок... Минув тиждень відтоді, як удача залишила військовий стан греків. Боги, які раніше допомагали їм, здавалося, відвернулися або навіть просто забули про їхнє існування.

«Дякую тобі, Фетидо, моя любя матінко, – думає він. – Ти заступилася за честь свого сина. Я знав, що всемогутній Зевс не допустить такої наруги наді мною...»

Вкотре біля його намету з'являються послы Агамемнона, і вкотре вони повертаються ні з чим. На що вони сподіваються, вчинивши таке? Що думали, коли

зважилися забрати в нього ЙОГО полонянку? У нього, в самого Ахіллеса...

Йому байдуже, що напередодні троянці на чолі з Гектором змусили греків відступити. Ну, може, не настільки байдуже, як він намагається вдати, але він не встрає до бою, поки перед

ним не вибачаться. Це справа принципу. Навіть всемогутній Зевс це розуміє... Хоча серед богів єдності у поглядах на цю проблему, здається, теж немає.

– Я не можу на таке дивитися! – кричить могутня богиня Гера, у відчаї затуляючи рукою очі. – Я обіцяла підтримку грекам в їхньому праведному гніві на троянців. Що про мене люди подумают?

Вона люто блискає очима, але порушити заборону свого чоловіка, ще більш могутнього бога Зевса, не наважується. Кризь щілини її пальців можна побачити, як гнів, що клекотить в її душі, так і палає в очах, так і палає... В цьому світі правлять чоловіки, і вона мусить з цим змиритися! Принаймні, поки що...

– Це несправедливо! – Гера вдячно дивиться на Афіну, яка уже вдесьте хапається то за меч, то за лук, але Зевсові громи та блискавки щоразу нагадують їй, хто на Олімпі господар.

– Афіно! Не бешкетуй! Я обіцяв покарати греків – і маю дотримати слова, – зиркає на богиню війни з-під лоба Зевс. Афіна дуже гарна, коли гнівається, але хіба він може висловити своє захоплення нею, коли поруч Гера?

– Та я хіба проти? – ловить двозначний погляд Зевса й ніби починає виправдовуватися Афіна.

Вона добре розуміє, що обіцянка його священна, навіть якщо Зевс дав їй у запалі. Але як стриматися й не випустити кільканадцять стріл у цих знахабнілих

тroyнців? Завжди той Зевс устряне зі своїми недоречними обіцянками... Її стріли летять на тroyнців. Зевс удає, ніби не помічає цього.

– Афіно, припини, – раптом напрочуд лагідно каже Гера. Їй не подобається надмірна увага чоловіка до цієї вискочки, дарма що вони – союзниці. – Нехай нікчемні людя самі у своїх ділах розбираються. справа богів – Олімп. Чи не так, мій повелителю? – вона дивиться на Зевса, хитро примружуючи очі.

Зевс здивовано піднімає брови: «Покірна, лагідна дружина? Хіба таке буває?»

– Ти втомився, мій Зевсе. Чи не хочеш відпочити? – Богиня над богинями розкриває свої обійми. Її очі випромінюють найщирішу відданість.

Зевс вдоволено усміхається в бороду. Невже цього разу йому вдалося так швидко приборкати непокірну жінку. І лише погляд Афіни ніби ненароком зупиняється на поясі кохання Афродіти, який змією оповиває стан Гери. «Чоловіки такі наївні... Якщо навчишся казати те, що вони хочуть почути, то ними можна дуже вправно керувати, – думає вона. – Цього разу я дозволю Гері здійснити свій план. Бо він цілком відповідає моїм інтересам...»

«Мій маленький Ахіллес буде задоволений. У цьому великому світі так мало справжньої радості», – засинаючи в обіймах дружини, каже Зевс. Спочатку голос

його звучить, мов грім серед ясного неба, а потім дедалі тихіше та дзвінкіше, аж поки стає жіночим...

– Смерть троянцям! – долинає войовничий крик із табору греків. Мінливе щастя тепер на їхньому боці...

– Маленький Ахіллес сам у великому світі... Але тепер він знову з нами...

ОЛІМПІАДА Й ФІЛІП

Його повіки задрижали. Яскраве сонце різнуло увіччю. Де він? Куди поділися неприступні стіни Трої? Хмари Олімпу? Врешті-решт, Зевс із Герою?

– Він прийшов до тям, – повернув його до реальності материн голос. Цариця Олімпіада погладила хлопчика по голові. – Цього разу ти довго, Олександрі... Занадто довго... Я вже почала хвилюватися, що тобі там сподобається більше, ніж тут... Але, дякувати Діонісу, мій маленький Ахіллес повернувся.

Вона всміхнулася.

– Дякувати треба не Діонісу, а Зевсу, – поправив матір царевич. – Я бачив його... Я чув розмову богів...

Олімпіада гордо обвела поглядом присутніх. Всі чули? Це її син розмовляв з богами! Чи буде хтось після цього заперечувати, що Олександр – син Зевса?!

– Що тут діється? Чому мій син вилежується посеред дня? – Це до кімнати зазирнув Філіп. – Жінко, мій спадкоємець має бути сильним воїном, здатним продовжити мою справу, а не матусиним синочком. .

Олександр намагається швидко підвестися, але він ще кволий, тож лише винувато дивиться на батька.

– Він розмовляв з богами! – гордо стиснула губи цариця. – Мій син відзначений богами, – вона зумисно робить наголос на слові «мій», щоб розлютити чоловіка.

Єдине око Філіпа (друге він втратив в одному із бойових походів) наливається кров'ю. Він знає про «божественну хворобу» сина (придворні лікарі називали її дивним словом «епілепія») і про те, як цим пишається його дружина. Але як його це дратує! Хіба він, нащадок славетного Геракла, багато просив у богів? Лише гідного спадкоємця македонського трону, який міг би продовжити справу об'єднання греків... Натомість боги нагородили його непокірною владною дружиною і хирлявим сином. Хоча... Не кожному випадає говорити з богами. Може, дружина має рацію, і їхній син – незвичайна людина?

Він хотів піти, але цікавість змусила його затриматися.
Філіп спитав уже м'якше:

– Олександр, про що говорили Зевс із Герою?

Хлопчик подивився на матір. Він вагався. Це там він був непереможним Ахіллесом, а тут – звичайнісіньким хлопчаком... Олімпіада усміхнулася і ледь схилила голову: говори.

– Вони сперечалися, – сказав Олександр. І додав: – Точнісінько так, як ви з мамою.

– О, який розумний хлопчик, – тільки й вимовив вірний Лісімах. У Гомера, твори якого він з раннього дитинства читав Олександр, боги не вели таких розмов.

Хоча про постійні сварки в царській родині знали геть усі, але ніхто не наважувався прямо про це говорити.

– Це лише підтверджує, що мій рід і рід Філіпа має божественне походження, – швидко оговтавшись від такого несподіваного повороту, відповіла Олімпіада.

– О, так! Мамо, у Гери був пояс, дуже схожий на твою змію... Ту, що живе у кошику, під ліжком... – почав розповідати далі Олександр. Але замовк на півслові, бо побачив, як батькове око звузилося до злої вузької шпарини.

Філіп ненавидів змій, яких обожнювала Олімпіада.

– Невже ці слизькі тварюки проникли й на Олімп! – вигукнув він. – Олександр, ти занадто багато часу проводиш із жінками! Але ми покладемо цьому край!

Філіп Македонський давно почав помічати, що вплив Олімпіади на його сина дедалі дужчає. Але він покінчить із цим. Попри те, що сам він виявився нездатним налагодити відносини із сином, він знайде людину, яка донесе до Олександра ті ідеї, яких сам він не спромігся викласти. Філіп завжди вдавався до хитрощів, коли не міг досягти своєї мети навпрямки. Кому б доручити цю відповідальну місію? Хлопець росте, тож слід негайно вирвати його з-під материнської опіки.

– Ваша Величносте! Прибули купці! – обірвав роздуми царя начальник охорони.

Філіп рвучко підвівся й поспішив до виходу: дуже вчасно! Для царя, який готувався до нового переможного походу, вибір гарного коня був справою державної ваги. Про виховання сина він подумає трохи згодом!

БУЦЕФАЛ

На нього дивилася вся македонська знать. Але йому було байдуже до цих бундючних і гарно вбраних чоловіків та жінок. Їх він міг затоптати копитами. Або втекти. Природа нагородила його прудкими сильними ногами, і він був швидкий, мов той вітер. Його лякало інше. Те незрозуміле чорне привиддя, що бовваніло в нього під ногами! Воно не зникало, хоч куди б він біг і хоч як би хвицався. Воно не відступалося й на крок. Він

бив його копитом, а воно ніби знущалося – безгучно переслідувало його і, здавалося, не було від цієї напасті ніякого порятунку.

Якби він не був таким гордим, то, напевне, погукав би когось на допомогу. Наприклад, із цього барвистого натовпу. Невже вони самі не здогадаються?

– Гарний! Гарний коник! – сказав Філіп і попрямував просто до нього.

«Нарешті, сталося! – кінське серце забилося надією. – Цей чолов'яга впорається з тією напастю. Я це копитами відчуваю!»

Але що це? Замість того щоб знищити чорну мару, він привів з собою ще одну – з довгими мацаками, що звивалися, мов змії!

– І-го-го! – заіржав кінь, встаючи на диби. – Геть! Геть!

Він гарцював, косуючи на чоловіка налитим кров'ю оком, аж поки той відступив і кинув спересердя:

– Це не кінь! Це дика істота, яка приміряла на себе кінську подобу! Його ніхто не об'їздить!

Товариство загуло. Розуміючи, що продати коня буде важко, купець заскиглив:

– Царю, задарма ж віддаю...

– Він і задарма нікому не потрібен, – засміявся Філіп. – Хіба що тому, кому жити набридло...

Купець понурив голову.

– Стійте! – раптом почувся із натовпу голос Олександра. – Я хочу спробувати!

Філіп із подивом глянув на сина. Худорлявий десятирічний хлопчина хоче приборкати коня, який не підкорився навіть йому, македонському цареві? Чи здогадується він, що це може коштувати йому життя? Спочатку йому захотілося сказати: ні! Але хлопець – спадкоємець трону. Хіба зможе керувати державою той, хто не здатен ризикнути?

– Нехай спробує! Пропустіть його!

«Дуже, дуже необачно!» – прошепотів Філіп, але тільки боги знали, як він мріяв про мужнього й хороброго сина.

Попри весь свій досвід Філіп Македонський не міг здогадатися, що керувало його сином зовсім не бажання будь-що звернути на себе увагу. Хоча, звичайно, юний царевич був не проти опинитися в центрі уваги. Пильне око Олександра помітило, що кінь лякається власної тіні. «Ми так з тобою схожі, – подумав він. – Обоє боїмося. Але я допоможу тобі здолати страх. А хто допоможе мені?»

Він знав, що царський син не повинен боятися. Але куди подіти той страх, який час від часу змією жалив серце і змушував тіло кам'яніти? Приспати його? Здолати? Знищити?

Олександр розвернув коня проти сонця. Чорне чудовисько-тінь раптом зникло.

– О мій маленький господарю! – вдячно заіржав кінь. – Ти звільнив мене від цієї напасті. Тепер я буду найхоробрішим конем на світі й вірно тобі служитиму до скону!

Хлопчик щасливо засміявся. Його страх і невпевненість відступили.

– Ми будемо триматися разом у цьому великому світі. Тоді ми переможемо всі наші страхи! Ми з тобою скакатимемо на схід, сонце сліпитиме нам очі, й ми не помічатимемо своїх ворогів! – прошепотів він і стрибнув у сідло.

Кінь помчав його назустріч вітру. Юначе серце скажено калатало, упиваючись солодким смаком першої в житті перемоги. Тієї хвилі він ще не знав, що вона була найважливішою в його житті, бо то була перемога над собою. Нутром хлопець відчував, що віднині й до скону він зможе долати свій страх, перемагати невпевненість і йтиме вперед від перемоги до перемоги, аж поки досягне своєї мети.

– Ми з тобою підкоримо світ від краю до краю! – закричав він. – Я і ти, мій вірний Буцефале.

– Він це зробив! – лунало тим часом звідусіль. Щасливий купець утирав радісні сльози.

Але Олександр чув лише голос Філіпа, який чи не вперше в житті кричав, зриваючи голос від гордощів, які переповнювали його душу:

– Македонці! Це мій син! Ваш майбутній правитель! Хоча схоже на те, що Македонія замала для цього юнака, і йому доведеться шукати іншого царства! Клянуся богами Олімпу, македонці, ви ним пишатиметеся!

НІЧНИЙ ПОХІД

Мабуть, ви помічали, що зазвичай миті тріумфу минають дуже швидко. Увечері Олександр заснув мов убитий. Він бачив уві сні Трою. Її могутні неприступні стіни знову манили його, ніби за ними крилися скарби

всього світу. Ось він пліч-о-пліч б'ється зі своїми товаришами проти троянців, а ось нарешті бачить, як троянські мури охоплює полум'я... Але тепер він уже не Ахіллес, як було раніше, у мареннях. Він – Олександр. І пліч-о-пліч з ним б'ються не легендарні греки-герої троянської війни, а його друзі-македонці – Леонат, Протей, Марсій і, звичайно, Гефестіон. Вірний друг Гефестіон. І Троя чомусь уже не нагадує те місто, про яке він сто разів чув од Лісімаха... Вона схожа на інше місто. Величне й неприступне, але інше... Може, Вавилон...

– Піднімайся! – раптом здригнулися стіни царського дому від могутнього голосу. Сон мов рукою зняло. – Ворог на кордоні!

Здавалося, вмить звідусіль почнуть збігатися воїни, брязкатимуть обладунками і розмахуватимуть мечами.

Але нічого такого не сталося. Всі мирно додивлювалися свої сні, і лише царська нянька Ланіка спросоння про- бурмотіла:

– Знову Леонід влаштує молодому царевичу нічний похід...

Вона всміхнулася, бо ще звечора підсунула хлопцеві під ліжко кошик із ласощами і тепер була впевнена, що дитина не вирушить світ за очі голодною. Стільки разів скаржилася вона господині на суворого Леоніда, але цариця Олімпіада навіть оком не повела. Її син, нащадок Ахіллеса, мав стати справжнім воїном!

Ланіка не поділяла поглядів своєї пані. Звичайно, вона теж була не проти того, щоб Олександр виріс дужим, хоробрим та мужнім, але це мало відбутися згодом. А зараз просто дитина... Нянька намагалася бодай ласощами тішити молодого царевича, от і тепер спокійно собі заснула, – вона ж бо не знала, що ще звечора Леонід ретельно перевірів усі схованки в покоях царевича, знайшов кошик із харчами і віддав дітям служниць, які тепер з утіхою наминали царські ласощі.

– Олександрє! Прокидайся! За п'ять хвилин маємо вирушати! – знову нетерпляче сказав Леонід. Він виховував хлопця у справжніх спартанських традиціях. Байдуже, що той був царським сином і його майбутнім повелителем!

Леонід підійшов до ліжка Олександра й рішуче відкинув ковдру. Відро з крижаною водою стояло напоготові.

– Лінощі слід суворо карати, – сказав він, – бо під час справжньої кампанії вони можуть коштувати життя...

– Ми щойно підкорили Вавилон, – пробурмотів Олександр.

Царевич приєднався до юних македонців – Леоната, Протея, Марсія, і, звичайно, Гефестіона. На мить йому здалося, що сон почне здійснюватися просто зараз. Бракувало тільки неприступних стін Трої чи Вавилону...

За кілька хвилин вони вирушили в похід. Життя знов увійшло в своє звичайне буденне русло: навчання й тренування. А ще вчитель Аристотель. Згадавши його, Олександр ледь помітно усміхнувся: ось хто міг відповісти на всі його запитання. Ну, майже на всі...

МРІЯ МРІЙ

– Твій батько, Філіп Македонський, – великий та мудрий правитель. Він прагне об'єднати всі еллінські та македонські землі. Тільки тоді ми будемо сильними і зможемо нести світло еллінської культури варварським народам, які перебувають у мороці власного невігластва, – сказав учитель Аристотель.

Відтоді як македонський цар запросив філософа для виховання його сина, минуло кілька місяців. Аристотелеві одразу сподобався цей кмітливий, розумний, але інколи такий нестриманий та впертий юнак. Він

побачив у хлопцеві майбутнього вождя всіх еллінів. Нарешті його ідеї впадуть на вдячний ґрунт!

– Учителю, – спитав Олександр, – хіба війна може збагатити культуру? Хіба в інших народів немає права вибору, як їм жити?

– Звичайно, є. Але хіба у нерозумного поросяти, яке борсається у багнюці, можна питати, чи хоче воно бути чистим? Воно ж навіть не здогадується, що означає слово «чистота». Його просто миють і ведуть у чисте стійло... Задля його ж блага.

Олександр засміявся і кивнув. Але вчитель відчував, що насправді хлопця турбувало не питання справедливості, а щось інше. Так воно і було. Батькові перемоги тішили його самолюбство, та все ж таки більше непокоїли, бо в глибині душі юний царевич боявся, що Філіп завоює все і йому нічого не залишиться.

– Світ дуже великий, – провадив філософ. – Значно більший, ніж ти можеш собі уявити.

В очах царевича спалахнула забута жаринка невпевненості – цим і відрізняється дитина, що розгубилася перед огромом великого світу, від бувалого в бувальцях дорослого.

– Досі жодному смертному не вдавалося підкорити його. Гадаю, твоєму батькові теж забракне сил, – розвивав свою думку Аристотель.

– Справді? – підбадьорився Олександр.

– Ось поглянь, – учитель розгорнув великий рулон. – Це карта Землі. Її складено за описами мандрівників, які побували у найвіддаленіших країнах. Ось пояси – холодний на півночі й спекотний – на півдні. Через несприятливі умови тут майже ніхто не живе. А ось тут, – Аристотель показав на Середземне море, – де помірний клімат, лежать землі, придатні для життя – Персія та Індія. Далі – безмежні водні простори – океан. Він сполучається з Середземним морем через Геркулесові стовпи (Гібралтар) і Червоне море.

– А хтось доходив до самого океану?

– Гадаю, що так, – не дуже впевнено сказав Аристотель. – А то звідки б ми дізналися, що він там є? Я сам не мандрував так далеко, але мене як ученого вражає та симетрія, з якою побудовано Землю: на заході є гори Піренеї та Альпи, на сході – Кавказ. На заході котить води повноводий Дунай, на сході – Танаїс (Дон). Але ти навіть уявити не можеш, скільки ще всього незвіданого та невивченого в цьому світі!

Олександр раніше ніколи не бачив карти Землі. Світ здавався йому неосяжним. Але зараз... Земля ніби лежала у нього на долоні. Ось Македонія. Вона така крихітна, що він міг

затулити її великим пальцем руки! Азія, Європа, Індія – до них можна було доторкнутися. Хлопчик відчув,

що відстані й розміри, які ще п'ять хвилин тому лякали його своєю неосяжною величчю, тепер стали близькі та зрозумілі.

– Я дійду до океану й побачу все на власні очі! – в запалі вигукнув Олександр. І хтозна, можливо саме тоді, коли цей клопоть пергаменту дозволив йому побачити весь світ (звичайно ж таким, яким його на той час уявляли греки), він вперше зрозумів: батьків жарт про те, що самої Македонії для нього буде замало, відтепер перестав бути жартом, і невгамовне прагнення пізнання й підкорення нового стануть для нього сенсом

життя, його покликанням і прокляттям, яке не даватиме спокою ні вдень, ні вночі.

Учитель усміхнувся. Попри ці запальні слова він дуже сподівався, що саме так і станеться, бо в цьому хлопцеві відчувалася та сила, яка здатна була змінити світ, принаймні ту його частину, яка межувала з грецькими та балканськими державами.

І єдине, чого він прагнув тепер, це спрямувати її в русло творення, а не руйнування.

Під час походів Олександр часто згадував ці уроки географії. Мрія гнала його на край Землі. Щоправда, він дуже швидко переконався, що Аристотель та інші вчені мужі помилялися – Земля була значно більша, ніж вони могли собі уявити навіть у найсмівливіших фантазіях, і набагато чарівніша... Ідесь у глибині його душі знову змією виповзав той дитячий страх перед безмежним невідомим світом. Але тепер він швидко зникав, бо на той час він уже був не переляканим хлопчиком, а Олександром Великим, і біля його ніг лежала половина цього світу.

Але то було згодом, а поки що юний Олександр вчився пізнавати світ, долати власні страхи, опікуватися долею свого народу, – і з кожним днем все це починало йому подобатися дедалі більше...

Історія людини в історії людства

Олександр III, відомий під ім'ям Великий (Македонський) (356–323 рр. до н.е.) був сином Філіпа II Македонського й цариці Олімпіади, дочки епірського царя Неоптолема. Уперше царевич Олександр командував загоном македонських воїнів, коли йому виповнилося шістнадцять років. Талант воєначальника й мужність воїна він продемонстрував уже в 338 році до н.е., коли розбив «священний загін» фівійців у битві під Херонеєю.

Вступив на македонський престол у 20-річному віці. Військовою силою ствердив перевагу Македонії серед грецьких держав. Блискуча перемога під Гавгамелами зробила Олександра Македонського володарем Азії. До кінця 330 року до н.е. цар Македонії підкорив усю Малу Азію й Персію. Олександр Македонський особисто очолював своє військо і нерідко перебував у самій гущині бою, ризикуючи життям. Військо Олександра дійшло переможним маршем до Індії.

Помер Олександр Македонський на 33-ому році життя у Вавилоні. Один з найближчих його соратників, Птоломей, перевіз тіло володаря у золотій труні до Олександрії й поховав його там, зробивши на могильній плиті напис: «Цього клептика землі вистачило для того, кому було замало цілого світу».

ΓΡΑ

БАТЬКОВА СЛАВА

– Похід в Індію, похід в Індію... – бурмотіла собі під ніс невисока худорлява дівчинка, розгортаючи пергамент за пергаментом. – Це має бути десь тут...

Але їй увесь час потрапляло до рук щось не те. Зараз це була карта зоряного неба. А раніше – трактат Евкліда з геометрії. Іншого разу вона б обов'язково його прочитала, бо ознаки паралельності прямих, площини геометричних фігур – це так захоплює уяву, що не можна відірватися. Але не сьогодні. Зараз її цікавить інше. І вона мала будь-що задовольнити цю цікавість.

А все почалося з того, що маленькою дівчинкою їй раптом дуже захотілося дізнатися, що означає її ім'я, бо Клеопатр в їхньому роду була сила-силенна. Вона, наприклад, була вже сьомою. Це не могло бути звичайною випадковістю! Хоча, треба визнати, Птоломеїв таки було більше.

– Що означає моє ім'я? – якось спитала вона у батька.

Дівчинка відчувала, що це має бути щось хороше.

– «Клео» – означає «слава», а «патра» – «батько». Значить, твоє ім'я – це «батькова слава», – засміявся тоді Птоломей XII.

«З таким ім'ям я просто-таки мушу зробити щось велике, – як зробив ото колись цар Олександр», – подумала вона й поділилася своєю думкою з батьком.

– Доню, ти жінка. Доля жінки нашого роду – бути дружиною правителя, – усміхнувся той. – Але ти ще замала, щоб думати про це.

– Ні, ні, не замала! – гаряче вигукнула Клеопатра. – Розкажи мені про Олександра Великого!

Фараон на мить розгубився, але швидко взяв себе в руки. За 300 років правління у Єгипті Птолемеї не дуже переймалися освітою й практично забули рідну македонську мову. В сім'ї послуговувалися грецькою, проте шанували пам'ять Олександра Македонського, який приніс їм владу над Єгиптом. На жаль, усіх деталей його славетних походів уже ніхто не пам'ятав.

Птолмей XII удав, ніби глибоко замислився. Якби він був простим смертним, то просто почухав би потилицю й відповів би щось на кшталт: «Доню, цього я

не пам'ятаю, те – забув, а решти взагалі ніколи не знав». Але він був єгипетським фараоном, нащадком людини, яка була правою рукою самого Олександра Великого – володаря половини світу, сина могутнього бога Амона.

Тому Птоломей XII лише насупив брови, аби дати на здогад, що такі дурниці відривають його від державних справ. На щастя, йому сповістили, що прибув гонець із Риму.

– Царівно, – велично сказав він, – я радо тобі розкавав би про це, але через справи державної ваги не маю часу. Піди до бібліотеки, там ти обов'язково знайдеш відповідь на всі свої запитання...

Фараон величним жестом показав Клеопатрі, що аудієнцію закінчено, а подумки додав: «Вона стає дуже розумною. В мене вдалася». Птоломей XII дуже здивувався б, якби дізнався, що простий люд не визнавав за ним великого розуму і прозвисько «флейтист» він отримав не лише за любов до музики та театру.

СКАРБНИЦЯ ЗНАНЬ

Клеопатра відкинула чорне пасмо, яке неслухняно падало на лоба й заважало читати. В її темно-синіх очах світилася затята цікавість. «Батько має рацію, – думала вона, – Олександрійська бібліотека – чи не найбільше зібрання творів вчених та літераторів нашого часу. Тут має бути все про все».

Це була щира правда, бо після смерті Олександра Великого центр еллінської культури перекочував до столиці Єгипту. Але на стелажах було стільки пергаментів, що шукати можна було роками!

Клеопатра поклала на місце трактат з геометрії й почала уважно розглядати полиці. О, здається, треба витягти той рукопис, що видніє з кутка полиці... Але щоб дотягтися до нього, доведеться пересунути драбину – важезне одоробло, яке важить, либонь, цілу тонну. Хоча можна й не пересувати...

Клеопатра рішуче полізла нагору. І раптом:

– Що ти там робиш?

Юна царівна глянула вниз. То була Береніка, її старша сестра.

– Я дівчатам казала, – насмішкувато мовила вона, – що тебе можна тут знайти, а вони не вірили. Ти, мабуть, і спиш у бібліотеці. Заучка! Думаєш, ти розумніша за нас?

– Годі тобі, – кинула згори Клеопатра. – Хіба ти розшукувала мене, щоб посваритися?

– Ні.

– А навіщо?

– Ми хочемо погратися. Я прийшла тебе покликати.

Клеопатра здивовано підняла брови. Вона була певна: сестри добре знають, що вона не дуже любить дівчачі ігри.

– Ляльки мене не цікавлять, – сказала вона, намагаючись дотягнутися до пергаменту, але їй це не вдалося.

Хтось би інший сумно зітхнув би й давно зліз із почуттям виконаного обов'язку. Мовляв, я зробив усе що міг, але доля проти мене... Хто завгодно, – та не Клеопатра. Вона вхопилася за край полиці й спробувала підтягнутися до потрібного місця. Драбина посунулася...

– Ми придумали нову гру: «в фараона». Хотіли без тебе починати. Але дівчата сказали, що так буде нецікаво, – почала пояснювати Береніка. – Ось я й пішла тебе шукати... Ой! Що ти робиш?

– Не репетуй! Бо зараз сюди збіжиться весь палац. Я лише хочу...

Вона не встигла сказати, що саме їй хотілося, бо якраз тієї миті відчула, що пальці торкнулися заповітного пергаменту, а драбина почала падати. Дівча ледве встигло плигнути на підлогу.

– Гур-гур! – це впала драбина.

На той галас прибігли служники.

Клеопатра терла ногу, яку забила під час невдалого приземлення.

– Царівно, ви не потерпіли? – кинулася до неї стара служниця.

– Вона сама винна... – розтулила рота Береніка.

Але під поглядом синіх очей Клеопатри замовкла на півслові. Та гордо випросталася, велично підняла голову й мовила:

– Ні, зі мною все гаразд. На щастя, я була далеко від того місця, де стояла драбина. З Беренікою теж все гаразд. Правда, сестро?

– Так.

Стара служниця лише похитала головою й сказала:

– Негоже царівні лазити по драбинах. Ви можете впасти й поранитися...

– Невже ти думаєш, що я здатна на такі необачні вчинки? – підняла тонкі брови Клеопатра. – Я ж не якась там рабиня... Як у тебе язик обернувся таке сказати!

Вона лукаво підморгнула Береніці:

– Ходімо гратися. «У фараона» – це мені дуже цікаво. Хоча стривай...

Клеопатра розгорнула пергамент, який тримала в руці. Це був опис індійського походу Олександра Великого. Він зміг підкорити півсвіту, – і вона зможе. Але спочатку вона має навчитися бути фараоном. Хоча б у грі. Колись вона прославить свій рід і виправдає

своє ім'я – буде справжньою гордістю свого народу. Щоправда, тієї миті Клеопатра геть забула, що одна з її старших сестер теж носила таке саме ім'я, але в її порядковому номері було однією паличкою менше.

СЕСТРИ-ЦАРИВНИ

– Я буду дружиною фараона! – заявила Арсиноя, уможуваючись на стільці, який мав слугувати тронем цариці.

– Не ти, а я! – перебила її Клеопатра VI. – Всі кажуть, що в мене хода, як у справжньої цариці.

Вона велично продефілювала залюю. «Дере носа, ніби вона найбільше цабе в світі! Гляди, люба, не перечися!» – подумали сестри.

– Ні. Я буду! – відштовхнула її Береніка. – Хіба ви забули, що я – найстарша!

Вона підійшла до Арсиної й сказала, дивлячись на неї згори вниз:

– Геть, дрібното!

Та перелякано озирнулася на сестер, але не знайшла у них підтримки.

– Я перша це місце зайняла, – ображено заскиглила Арсиноя.

Береніка була невблаганною.

– Якщо перестанеш опиратися й зараз же звільниш трон, то будеш жити при моєму дворі так, як годиться царівні, – сказала вона, нахилиючись до молодшої сестри. – А то залишиться тобі лише роль рабині. Ну як? Ти йдеш?

Арсиноя вчепилася в бильця трону:

– Ні! Нізащо! Я перша сюди сіла!

– Тоді начувайся! – рішуче сказала Береніка й зіпхнула дівчинку з імпровізованого трону.

Арсиноя упала на підлогу.

– Яка ти жорстока! – мало не плакала вона. – Я не хочу з тобою гратися.

– Це правильно, – сказала старша сестра. – В Єгипті має бути лише одна цариця. І я нікому не раджу ставати у мене на шляху!

Вона так глянула на дівчат, що у них мороз пішов по шкірі. Навіть Клеопатра VI, яка тихцем протискалася до трону, скориставшись тим, що Береніка підбігла

до Арсиної, зупинилася за кілька кроків од омріяного стільця й позадкувала. Може, тому, що в очах старшої сестри спалахнули хижі вогники? Раніше їх ніби не було. Чи тому, що Береніка була старша й дужча од неї, а Клеопатра VII не хотіла зазнати того, що зазнала Арсиноя? Краще вже прислужувати сестрі-цариці, ніж валятися на брудній підлозі.

Ні вона, ні її сестри й не здогадувалися, що мене всього кілька років і Береніка підніме повстання й забере трон у власного батька. Вона справді стане царицею Єгипту, але всього на три роки, бо Птоломей XII за допомогою римського полководця Помпея поверне собі владу. Проте Береніка цього не побачить, бо її стратять... Не побачить цього й Клеопатра VI – під час правління сестри вона помре від невідомої хвороби.

Та юна Береніка не вміла зазирати в майбутнє й не знала власної долі. Просто вона дуже захопилася грою «у фараона», тим паче що все йшло за її планом. Ось лише Клеопатра VII... Чому вона мовчить і не бореться за місце цариці?

Клеопатра й справді стояла осторонь і спостерігала за метушнею сестер, яку вона вважала доволі цікавою, але марною.

Ти не хочеш володарювати у Єгипті? – спитала її Береніка.

– Звичайно, хочу.

– То чому ж ти стоїш і мовчиш, коли ми ділимо трон?

– Не цікавить мене трон цариці. Мене приваблює те, що поруч із ним.

Клеопатра VI, Береніка й навіть Арсиноя, яка на той час уже оговталась після падіння, голосно засміялися.

– Поруч із тронем лише повітря! Ти хочеш мати його, то бери, скільки влізе. – Дівчата почали бігати навколо Клеопатри і дмухати на неї. – Їй потрібне повітря! Вона мріє царювати над порожнім місцем!

Клеопатра не звертала уваги на ці витівки сестер. Що з них взяти? Якби вони частіше зазирали до бібліотеки, то з ними можна було б поговорити про великих правительок, які залишили слід в історії. Взяти хоча б цариць Єгипту Хатшепсут та Нефертиті. Або асірійку Семирамиду, яка заснувала Вавилон, облаштувала там висячі сади, що згодом стали називатися одним із семи див світу. Ця тендітна жінка підкорила Азію від Єгипту до Інду. Щоправда, вона, здається, спочатку вбила власного чоловіка. Клеопатрі цей її вчинок був зовсім не до душі. Вона не хотіла знищувати чоловіків тільки за те, що люди помилково ототожнюють грубу фізичну силу із розумом та вмінням керувати, а жінок вважають слабкими. Але й бути додатком до власного чоловіка вона теж не збиралася. Вона буде іншою, наприклад, такою, як богиня Ісіда. Вона змінить цей недосконалий світ на краще. Принаймні, спробує це зробити.

– Правити повинні двоє, – сказала Клеопатра, підходячи до стільця, який мав грати роль фараонового трону.

Вона взяла череп'яну ляльку, яка мала зображати фараона, і кинула додолу. Лялька розбилася на друзки, а Клеопатра зручно вместилася на стільці-троні.

– Можемо починати гру, – сказала вона. – Я буду фараоном. А з царицею, сестриці, ви, здається, вже визначилися.

– Жінка не може бути фараоном, – закричали Клеопатра VI, Береніка та Арсиноя.

Клеопатра здивовано глянула на них.

– Чому? – спитала вона.

– Тому що в нашій сім'ї такого ніколи не було, – відповіли сестри.

– Все колись буває вперше, – усміхнулася Клеопатра. – Життя покаже, що можливо, а що – ні. І це ж лише гра. Ну що, почнемо?

– Ні, – в один голос закричали сестри. – У нашої гри зовсім інші правила! Ми поскаржимося на тебе батькові!

Клеопатра лише низала плечима: досі ніхто й словом не обмовився про якісь правила.

Згодом життя їй справді розставило все на свої місця. Отримавши владу над Єгиптом, Клеопатра не прибрала титулу фараона, вона, як і її попередниці, звалася царицею Єгипту, але кожен єгиптянин знав, що краї-

ною править саме вона й що саме завдяки її непересічному розуму вони мають незалежну країну з квітучою економікою.

ПО-ПЕРШЕ, ФАРАОН...

«Вона сильна, гарна, розумна, але вона жінка. І навіть не жінка, а просто мале дівчисько», – думав Птоломей XII, сидячи на троні. Боги послали фараону чотирьох доньок і двох синів. Чомусь вони тільки забули обдарувати синів рисами справжніх фараонів, зате щедро наділили ними Клеопатру VII. Ось із кого вийшов би фараон! Звичайно, якби вона вродилася хлопчиком...

Птоломей XII відігнав ці думки. Негоже навіть думати про таке. Жінка – це лише жінка. Її місце – біля чоловіка, вона має виховувати дітей. Влада – справа суто чоловіча. Так було споконвіку.

Птоломей XII не помітив, як до зали тихенько ввійшла Клеопатра – ніби відчула, що батько захоче поговорити з нею.

– Тату?

Почувши її голос, фараон здригнувся від несподіванки. О, у неї був чудовий голос. Згодом один із істориків так змалює враження, яке справляла цариця Єгипту: «Краса цієї жінки була не тією, що зветься незрівнянною і вражає з першого погляду, зате її поведінка

відзначалася чарівною красою, тож її зовнішність, що поєднувалася з рідкісною переконливістю всього, що вона говорила, з величезною чарівливістю кожного її слова, кожного руху, надовго западали в душу. Самі звуки її голосу пестили і тишили слух, а мова була ніби багатострунний інструмент, який легко настроюється на будь-який лад».

– Ти хочеш бути фараоном? – насупивши брови, спитав Птоломей XII. Подумки він сказав собі, що зараз мусить поводитися як справжній володар Єгипту. Бо передовсім він таки був фараоном і лише потім батьком... Правильно він чинив чи ні, Птоломей XII напевне сказати не зміг би.

– Ні, – опустила очі Клеопатра.

– Але твої сестри...

– Вони просто не зрозуміли. Ми грали «у фараона» й місце на троні було порожнє. Точніше, там сиділа якась лялька, а це все одно що він був би порожнім... – почала пояснювати Клеопатра.

– І ти зайняла місце фараона? – суворо спитав Птоломей XII.

– Так. Але то була просто гра...

Фараонові очі викресали блискавки.

– Правити країною – не жіноча справа! У мене двоє синів. Вони законні спадкоємці трону. А ти, якщо поталанить, станеш дружиною фараона. Зрозуміла?

– Так. Але...

– Ніяких «але». Піди й подумай над моїми словами.

Клеопатра пішла. Їй було прикро. Як ото буває прикро дитині, коли її не розуміють батьки. І як було пояснити батьку, що даремне вона годинами просиджувала в бібліотеці, гортаючи пергамент за пергаментом, папірус за папірусом? Ось вона, історія світу: мов на долоні, злетити й падіння правителів і полководців, утворення та руйнування імперій – все це проходило у неї перед очима. Як довести, що згодом вона буде правити країною не гірше, ніж чоловіки? Адже очевидно, що жоден із братів-Птолемеїв не зможе дорівнятися до неї ні розумом, ні освітою.

Клеопатра відчувала, що відповідь на ці запитання була десь поруч. Але де?

ШЛЯХ ІСІДИ

Клеопатра йшла похмурим коридором палацу.

– Отримала на горіхи, – хихотіли позаду сестри. – Будеш тепер знати своє місце!

Клеопатра прискорила ходу. Вона не хотіла, щоб хтось бачив її смуток. Майбутня цариця не має права прилюдно виказувати своєї слабкості!

Раптом її погляд зупинився на зображенні Ісиди. Богиня всміхалася дівчинці зі стіни й кликала до себе.

– Клеопатро! Йди, йди... – ніби звучав її тихий мелодійний голос.

Клеопатра заплющила очі, струснула головою. Вона проходила цим коридором багато разів й знала напам'ять імена всіх богів, що були зображені на стінах. Але жоден з них ніколи не звертався до неї...

«Може, це воно і є...» – майнула думка.

Дівчинка зупинилася і простягнула до Ісиди руки. Богиня накрила її білим крилом.

Коридор зник, і Клеопатру огорнула біла імла. Ось вона вільна, як вітер, мінлива, як вода... Вона руйнує й будує... Вона – Ісіда, богиня плідності, води та вітру, символ жіночності та вірності, покровителька мореплавців... Її чоловік – великий бог Осіріс. Її син – сонячний бог Гор, спадкоємець батькового трону...

– Тобі не сподобалася гра «у фараона»? – спитала Ісіда, коли увіччю їй трохи пояснило.

Дівчинка з подивом уздріла, що довкола блакитне небо та білі хмари, а вона висить у просторі й чомусь не падає.

– Не хвилюйся, поки ти зі мною, земні сили на тебе не діятимуть, – лагідно сказала Ісіда й погладила Клеопатру по голові. – То тебе гра засмутила?

– Так. Я не чекала, що сестри можуть вчинити таке. Вони билися за місце на троні, ніби це найбільша цінність у світі.

– Але ж ти також хотіла б правити в Єгипті, чи не так?

– Звісно, бо я хочу продовжити справу Олександра Великого. Але всі кажуть, що я не можу навіть мріяти про це, бо я жінка!

Ісіда засміялася.

– І я жінка, але це не завадило мені стати однією із найшанованіших богинь.

– Справді! – вигукнула Клеопатра. – Я про це не подумала! Отже, і я зможу? – з надією спитала вона.

– Звичайно, – сказала Ісіда. – Якщо будеш сильною духом, мужньою та розумною, навчишся підкорювати чоловічі серця, залишаючись при цьому справжньою царицею, а також дбатимеш про свій народ. Втім скажу тобі відверто: хоч які чесноти в тебе були б, історія їх обов'язково спотворить, бо пишуть її переважно чоловіки. А вони дуже ревниво ставляться до жіночих успіхів.

Це Клеопатра знала і без Ісіди. Її неабиякі успіхи у навчанні залишалися поза батьковою увагою, а от найменший вияв розуму в її братів завжди викликав цілу бурю емоцій. Та певно, це ж майбутні фараони, а вона лише додаток до них!

– Ісідо! Подивися в майбутнє й скажи, чи настане пора, коли дівчата й хлопці будуть рівними? – спитала Клеопатра.

– Зазвичай я не виконую прохань простих смертних, – насупила брови богиня. – Але цього разу відступлю від традицій, бо мене теж це цікавить. Ми, жінки, не гірше за чоловіків (скажу тобі по секрету, часом навіть краще) можемо виконувати обов'язки дипломата або керувати країною, але ці наші здібності сильна половина людства не хоче помічати. – Ісіда на мить замовкла, намагаючись зосередитися. – А тепер не відволікай мене, бо я нічого не побачу. Лічи до ста. Так, ніби ми граємо в піжмурки.

Клеопатра побачила, що погляд Ісіди зтягло імлюю. Здавалося, ніби її тіло просто стало порожньою оболонкою. Без душі. Богиня заплющила очі.

Дівчинка почала подумки лічити. «Один, два, три... Якби тут була Береніка, то їй би ще годину довелося пояснювати, що таке «сто» і як це лічити», – подумки всміхнулася вона.

– Дев'яносто дев'ять, сто... Ісідо!

Богиня розплющила очі й озирнулася навкруги.

– О, – сказала вона. – Ти ще тут?

– Що ти бачила?

– Майбутнє. Твоє майбутнє, дитино. Тобі доведеться пройти мій шлях.

Клеопатра заплескала в долоні:

– Це чудово! Значить, я буду справжньою царицею?

– Так, ти будеш справжньою володаркою Єгипту, – трохи сумно сказала Ісіда. – Але... – вона хотіла додати, що ціна царської корони буде занадто великою й що, мабуть, краще було б від неї відмовитися просто зараз, але Клеопатра вже її не слухала.

– Я буду справжньою царицею... – вигукнула вона, кружляючи в танці поміж хмаринками. Її очі сяяли, мов дві зорі.

– А далі? – раптом зупинилася Клеопатра.

– Далі? – не зрозуміла богиня. – О, так! Тебе цікавить, якою буде доля жінок майбутнього... – Ісіда погладила

Клеопатру по голові. – На жаль, не можу тобі відповісти. Я зазирнула у майбутнє лише на тисячу років уперед. І те, що я там побачила, не надто мені сподобалося. Та не варто втрачати надії. Можливо, за кілька тисяч років людство таки порозумнішає. Але в таку далечинь не дозволяється заглядати навіть нам, богиням...

– Я буду справжньою царицею, – бурмотіла Клеопатра, коли її оточили сестри.

– Де ти була? – вигукували вони, штовхаючи Клеопатру. – Спочатку ми ніби бачили тебе тут, у коридорі, а потім ти зникла. А тепер знову звідкись з'явилася!

Клеопатра хотіла розповісти про свою розмову з Ісидою, а потім передумала. Нехай думають що хочуть!

Раптом Береніка зиркнула поверх Клеопатриної голови й закричала:

– Я знаю, де вона була. У курнику! Ось і пір'їна до неї причепилася! Вона у нас тепер не фараон, а курячий пастух! – вона вихопила білу пір'їну, яка заплуталася у довгому чорному волоссі Клеопатри, й почала її розглядати. – Дивна якась. Ніби аж сяє.

Пір'їна й справді світилася у напівтемряві коридору.

– Віддай, – попросила Клеопатра.

– Дожени й відними, – показала язика Береніка.

Раптом полум'я в смолоскипах, що освітлювали коридор, затремтіло й згасло.

– Ой! – тільки й вискнула Береніка, міцніше стискаючи в руці пір'їну.

За мить смолоскипи спалахнули з новою силою. Але в руці Береніки вже нічого не було.

– Це ти зробила! – стиснула кулаки Береніка й суворо глянула на Клеопатру.

– Ні! – знизала плечима дівчинка, показуючи свої порожні долоні. – Не я, – вона підвела очі й подивилася на зображення Ісиди. Богиня ледь помітно всміхалася їй.

Історія людини в історії людства

Клеопатра VII (69–30 рр. до н.е.) – одна з найвідоміших жінок світу, цариця Єгипту (а точніше, перший і останній єгипетський фараон-жінка) – була дочкою фараона Птолемея XII Авлета (Флейтиста) та Клеопатри V. Предок Клеопатри – Птоломеї I Сотер (Спаситель) походив із славетного македонського роду, був соратником Олександра Македонського і став правителем Єгипту після смерті свого патрона.

У Клеопатри були дві старші сестри – Клеопатра VI та Береніка, – а також молодша сестра Арсиноя і два менші брати, які за традицією отримали імена Птолемея XIII та Птолемея XIV. Кожен із фараонових дітей сподівався посісти царський трон, але всі знали, що дістанеться він лише одному.

Батько Клеопатри був кепським правителем. Він погано розумівся як у державних справах, так і в економіці та політиці. Коли внаслідок змови батька усунули від влади, юна царівна Клеопатра зрозуміла, що найкращий захист для правителя – не товстелезні стіни фортець та палаців, а любов народу. І засіла за навчання. В Олександрійській бібліотеці, де на той час були зібрані найвидатніші праці вчених давнього світу, її можна було зустріти частіше, ніж будь-де. Вона була першим єгипетським фараоном із династії Птолемеїв, хто міг розмовляти з єгиптянами їхньою рідною мовою. За свідченням істориків, цариця Клеопатра вільно володіла вісьмома мовами. Крім того, вона була добре обізнана в математиці, історії, філософії, економіці, географії, медицині, мистецтві. Була чудовим дипломатом, гарно співала.

Живучи в час, коли жінка була лише додатком до чоловіка, Клеопатра майстерно використовувала чоловічі слабкості на користь своєї країни. Тривалий час їй вдалося зберігати незалежність Єгипту та примножувати державну скарбницю, стримуючи імперські зазіхання Риму.

Після смерті цариці Клеопатри Єгипет на 400 років перетворився на другорядну римську провінцію.

ЧАРІВНЕ БАЖАННЯ

КОЗАЦЬКИЙ РАЙ

– Іванку, біжи додому обідати! – кликала з ганку мати. – От бісеня, знову, мабуть, розвісив вуха й слухає козацькі побрехеньки...

Вибігла на вулицю, подивилася, ще раз погукала. А тоді раптом ніби схаменулася. «Ой, лишенько! Я – дружина державного службовця. Хіба ж годиться мені репетувати на весь куток? Що люди скажуть...» – озирнулася навкруги. Нікого. А далі подумала: «Може, мені треба «по-московському» балакати? Хоча якби ми були дворянами, то, може, тоді...» І, мов на репетиції, вголос додала:

– Ваня, паді дамой отобедать, непослушний ребьенок... Тьху! Що я верзу?

Їй, дочці та онуці козака, не йшла з горла ця імперська мова. Нехай вона й дружина державного службовця, – але ж не якогось там, а українського! Досить того, що чоловік на службі весь день торохкотить «Ваше сіятельство», «прі налічії отсутствія», «не ізвольте беспокоїться» та «как вам будет угодно».

Вона похитала головою й гукнула знову:

– Іванку, де тебе лихий носить, галушки захохнуть, будеш холодні їсти! – та й обернулася, щоб іти до хати.

Сина ніде не було, хоч з гори, яка називалася Івановою, було видно всю Полтаву. Ось велетенською блакитною змією в'ється внизу славетна річка Ворскла. Її прозорі чисті води виблискують на сонці й справді нагадують лускату шкіру прадавньої істоти. Стільки бачили вони на своєму віку! Мати зітхнула. Великі події минулого вкрили річкові береги невмирущою козацькою славою. Пронеслася вона її водами на козацьких «чайках», прошуміла вітрами буйними над степами та луками. А ще раніше? Може, тисяча років минуло відтоді, як тут оселилися люди. Подейкують, що славетне городище Лтава, про яке згадується в давніх літописах, було ось тутечки, на їхній Івановій горі.

«Якщо рай небесний і справді існує, то він має бути саме таким...» – подумала мати й замилювалася краєвидом так, що й про сина на хвильку забула... Мугикаючи під ніс «Ой, ти, Галю, Галю молодая...», зайшла в дім.

КОБЗАР

А де ж Іванко? Що ж змусило його забути про голод? Мабуть, якась надзвичайно важлива справа.

Напевне, він справді вважав це діло дуже важливим, бо не задумуючись побіг із ватагою сусідських хлопців. Куди? Слухати кобзаря. Хіба можна було пропустити таку подію? Хто ще так гарно розповість про славетні козацькі подвиги? Побіг босоніж, як і вся ватага.

– Паничу, – сплеснула руками служниця Мотря, – ви б черевики взули. Не личить вам босоніж бігати...

Іванко лише махнув рукою і пробурчав собі під ніс:

– Чого це?

– Ваш тато – шанована людина. У міському магістраті служить. А дідусь, дай, Боже, йому здоров'я – самому Господу Богу... – насупила брови служниця. – Узуйтеся! Бо матері на вас поскаржуся...

Іванко засміявся:

– Ото вже налякала! Матінка скажуть, що черевики цілішими будуть... – та й гайнув на вулицю.

Сваритиме його мати за черевики чи ні, він достеменно не знав, та що сім'я багатою ніколи не була, то реально було припустити, що витрати на нову взуванку найближчим часом не передбачалися.

Та й де це бачено, щоб через належність до певного кола не можна було спокійнісінько гасати по калюжах

босоніж, лазити з хлопцями по деревах, мов мавпа. Це ж так нудно – ходити в черевиках, набундючившись, мов індик, і вклонятися на всі боки... А що ж буде, коли його до семінарії віддадуть?! Тато казали, що наступного року це обов'язково станеться...

Старий кобзар сидів під липою й перебирав пальцями струни. Кожний дотик народжував звук. Одні звуки пестили слух, мов ніжний оксамит, інші – жалили, мов гедзі. Іванко потрусив головою, ніби відганяючи набридливу муху, й затулив вуха. Невже він дарма сюди прибіг? Але кобзареві пальці бігали по струнах дедалі впевненіше, звуки ставали стрункіші та дзвінкіші й, здавалося, сягали самісінької душі, змушуючи малих слухачів всім своїм єством поринути у славні діла козацькі. Аж раптом заспівав кобзар козацьку думу:

**«Була Варна здавна славна,
Славнійшії козаченьки,
Що тої Варни дістали
І в ній турків забрали».**

– Аж мороз поза шкірою, – сказав Іванко.

– І в мене, – кивнув сусідський Андрійко. – Ото життя у людей було. Не те, що зараз...

– Я чув, що як заплющити очі й дуже забажати, то опинишся там, серед козаків, – сказав Іванко.

Андрійко здивовано на нього подивився.

– Не віриш? – спитав Іванко.

Йому не хотілося розповідати хлопчикові про чарівне бажання. Він сам про нього почув од бабусі, коли ще був геть малий. Гадаєте, нема таких бажань? Помиляєтеся. Бо практично кожне бажання може стати чарівним, аби лиш той, хто його загадує, думав не про власну вигоду, а бажав добра для всіх. А знаєте, чим чарівні бажання відрізняються від звичайних? Тим, що вони завжди збуваються. А щоб бажання таки здійснилося, треба було знайти стиглу кульбабку, зосередитися і чимдуж дмухнути. Бабуня казала, що здійснення бажання тоді залежатиме від сили дмуху (чи духу?). Цього Іванко напевне не пам'ятав. Але спробувати було варто.

Іванко так хотів стати справжнім козаком, що це бажання просто-таки мусило стати чарівним. І негайно здійснитися! Як і всі хлопчаки, він мріяв про козацькі

подвиги, про які стільки чув у славетному полковому місті – Полтаві. Не знав він тоді, що випаде йому брати участь у справжній війні, але його козацькі подвиги здійсняться не заради неньки України, а «во славу» імперії.

Він озирнувся на всі боки: ось і кульбабка!

– Дмухнемо разом і не зоглядимось, як козаками станемо! – сказав він Андрійкові.

Обидва набрали повітря й замріяно заплющили очі.

– Що ти бачиш? – спитав Андрійко.

– Степ широкий бачу... Козаки куліш варять... – «ось воно», – радісно калатало його серце.

– А я нічого не бачу, – сказав Андрійко. – Темно та й годі...

Іванко розплющив очі. Привиддя зникло. «Значить, то було не чарівне бажання, а просто примара, – подумав він. – Але дарма, цього разу не вийшло, іншого – вийде...»

– То тобі ніч привиділася, – запевнив товариша Іванко.

– Може. Та чому така темна, що хоч в око стрель? – сумно похитав головою Андрійко. – Я теж хочу козаків у степу побачити.

Іванко хитро всміхнувся. Йому неважко уявити козацький степ, бо той сниться як не щоночі, то через ніч точно. Ото вже було де уяві розгулятися! Він бачив себе то славним козаком на коні із шаблюкою в руці, то мужнім розвідником у ворожому таборі.

Він сказав Андрійкові:

– Зачекай до ранку, вони прокинуться, от і побачиш...

Хлопчача ватага голосно зареготала.

– А тебе мати додому кликала, – в'їдливо сказав Андрійко. Ох і язичок у цього Івана, гострий, мов лезо.

– Не ображайся, – миролюбно торкнувся його плеча Іванко. – Я пожартував, – а тоді спитав: – А що мама казали, як мене кликали: «де тебе лихий носить» чи «йди обідати»?

– Казали, що галушки холонуть...

Андрійко не встиг договорити, як Іванко так гайнув, що тільки вітер у вухах засвистів... Попри велику любов до народної музики та всього козацького, яку Іван Котляревський проніс через все своє життя, голод робив свою справу...

БОЖЕ БЛАГОСЛОВІННЯ

Іванко біг щодуху, бо гарячі галушки – гість в їхньому дому нечастий, а тому й улюблений. Кобзаревий спів ще довго чувся йому дорогою. І він собі під ніс підспівував:

«Зібралися всі козаки до рідної хати:

Тут нам мило, тут нам любо з журби заспівати!

Ти, царице Катерино, що ти наробила?

Край веселий, край зелений панам роздарила!

Грай же котрий на сопілку, сумно так сидіти.

Що діється тепер в світі та чиї ми діти?»

– Бум! Бум! Бум! – задудонів тяжкий церковний дзвін Успенського собору, приєднуючись до Іванкової пісні. Ще мить – і тоненькими голосами задзеленчали маленькі дзвоники.

– Ой! – аж підстрибнув Іванко. – То котра ж година, що у соборі дзвонять? Пропали мої галушки...

Він знову згадав про чарівне бажання і вже очима почав шукати кульбабку, але раптом подумав, що бажання наїстися галушок навряд можна зарахувати до чарівних. І сумно зітхнув.

І тут він згадав, що дід, який служив у соборі дияконом, завжди йому казав, що Господь милостивий до своїх дітей (а ми всі його діти) і якщо чогось у нього дуже щиро попросити, то він обов'язково відгукнеться й пошле своє благословіння... Щоправда, Іванко не був певен, що Господь захоче йому допомагати, бо сьогодні він пішов з дому й нікого не попередив...

Хлопчик глянув на білосніжні соборні стіни, потім озирнувся на батьківську садибу – до неї було рукою подати. Тоді швиденько перехрестився, звів очі до неба й прошепотів:

– Господи милосердний, зроби так, щоб мене вдома чекали гарячі галушки, а я відтепер у всьому неньку слухатимуся. Присягаюся!

– Паничу, мерщій біжіть, бо матінка ваша вже місця собі не знаходить, куди ви поділися, – зустріла Іванка в сінях служниця.

Вона хотіла ще щось сказати, але не встигла, бо двері рипнули й на порозі постала мати.

– О, з'явився, нарешті, – сплеснула вона руками.

Іванко похнюпився. Він приготувався одним духом випалити правдиву історію про те, де його носило й що затримало (він устиг вигадати її дорогою додому), але щойно розтулив рота, як мати сказала:

– Мерщій мити руки й до столу... Бо галушки більше не чекатимуть.

Якщо ви коли-небудь їли справжні українські галушки, то, напевно, знаєте, яка це смакота. Надто ж як полляти їх смаженим салом з цибулею... А якщо у вас зранку й ріски в роті не було, то смакуватимуть вони в мільйон разів краще. Бо, мабуть, правду кажуть, що голод – найкраща приправа.

Іванко зручно вмовстився на стільці й узяв ложку. Ось вони, полтавські галушечки. Миска ще тепла. Не така гаряча, як хотілося б, але дарма... Він заплющив очі й уявив собі диво-скатертину, заставлену усілякими смачними стравами. Як у казці. Отаку б у кожную українську хату! Тої миті Йванко не думав про чарівне бажання, а тому страшенно здивувався б, якби йому сказали, що диво-скатертина згодом увійде в кожную українську сім'ю разом з рядками його, Івана Котляревського, майбутньої знаменитої «Енеїди»:

**«Найбільше в тім вона прикметна,
На стіл як тільки настели
І загадай якої страви,
То всякі вродяться потрави,
Які на світі тільки єсть...»**

– Дякую, Боже, що дослухався до мого прохання й послав мені своє благословіння у вигляді галушок, – прошепотів хлопчик, обернувшись до ікони в кутку.

Господь замислено дивився на нього. Тоді Йванко подумав і додав:

– А що галушки не надто гарячі, то я не ображаюся, бо сьогодні завинив... – і занурив ложку в смачну страву.

СЕМІНАРІЯ

Більшість людей, які ніколи не переступали порогу семінарії, уявляють собі, що там навчаються смиренні, богобоязкі істоти, яких називають учнями, а бешкетники та шибайголови перебувають десь поза межами цього святого місця. Приблизно так думав і Іванко. Маючи життєрадісну жваву вдачу, він не дуже уявляв себе серйозним учнем, хоча був певен, що без серйозності (чи похмурості, що для нього було те саме) в такому місці взагалі немає чого робити.

Іванкові семінарія не раз ввижалася великою похмурою будівлею з довжелезними похмурими коридорами, якими поважно ходили похмурі викладачі й гасали похмурі учні...

Але лютневе сонечко заглядало в семінарські вікна, й сонячні зайчики вже не по-зимовому весело стрибали стінами, витіваючи химерні мозаїки. Регіт, який вряди-годи вибухав в коридорі й аудиторіях, свідчив про те, що життя в цих стінах не жевріє, як уявляв собі Іванко, а вирує.

Він прислухався до розмови семінаристів, які юрбилися біля вікна. Раз у раз гурт вибухав сміхом. Оповідав чорнявий хлопчина:

– Далі кажи, що було... Ну вигнали його із семінарії...

– Вийшов він із канцелярії, тримаючи в руках свідоцтво про звільнення, пішов семінарськими коридорами. Й так сумно йому на душі стало, що хоч вий... Аж дивиться – прямисінько перед носом двері ректорської квартири. «Треба віддячити», – подумав він, мерщій схопив крейду й написав: «Отут цілісінька сім'я – Сірко, Рябко і цуценя».

Семінаристи зареготали.

Іванко здивовано знизав плечима: він не зрозумів, що тут смішного. Чорнявий хлопчина зиркнув на нього й спитав:

– Новенький?

Іванко кивнув.

– Одразу видно.

А то знав би, що в ректора секретар – рябий, бо йому обличчя віспою побилло, а прислужує їм хлопчик-келійник.

Тепер вже й Іванко засміявся.

– Дотепно, – сказав він.

– Так, – загуділа юрба. – Тут таких дотепників хоч греблю гати, але надто сміливі довго не затримуються.

– А куди вони діваються?

Хлопці презирнулися.

– Їх відраховують, хіба не зрозуміло?

Тепер справді стало зрозуміло.

– А навчають тут добряче, – поплескав Іванка по плечу чорнявий хлопчина. – Три-чотири роки – і вже Вергілія в оригіналі читатимеш, і синків місцевих багатіїв грамоті навчатимеш. Ось побачиш!

Іванко недовірливо подивився на хлопців. Те, про що говорили семінаристи, здавалося йому якоюсь фантастикою, а вони самі – людьми якогось іншого сорту – освіченими та недосяжно розумними. Такими, мабуть, кожній дитині видаються дорослі або просто старші люди. Але мине лише кілька років, і влітку Іванко вчителюватиме в заможних родинах – на той час для нього це буде звична справа. Як і нове прозвисько «римач», яке товариші дадуть йому за пристрасть до віршування і вміння до всякого слова добирати дотепні рими...

«ЕНЕЇДА»

Дні в семінарії минали швидко. А час біжить швидко лише тоді, коли його проводиш цікаво. Бо інакше він тягнеться, мов погана жувальна гумка – довго та

нудно. Іванкові завиграшки було знайомитися з правилами віршування та красномовства. Він почувався в семінарії як риба у воді. Тим паче що керівництво семінарії усіяко заохочувало складання віршів і частенько вдалі оди та промови, виголошені на усіяких урочистостях, приносили семінаристам не лише визнання, а й грошові винагороди.

І от одного разу на уроці латинської Іванко почув слово «Енеїда». Він одразу наставив вуха. Мабуть, шосте чуття йому підказало, що зараз відбудеться те, що змінить все його життя. І не тільки його.

– «Битвы и мужа пою, кто в Италию первым из Трои – Роком ведомый беглец – к берегам приплыл Лавинийским. Долго его по морям и далеким землям бросала воля богов, злопамятный гнев жестокой Юноны», – так починається одна з найбільш відомих поем римського поета Вергілія «Енеїда», – сказав викладач латинської.

(Звичайно, він читав її латиною. Але, сподіваюся, ви будете не проти заміни геть незрозумілою латини більш зрозумілою російською мовою?)

Викладач був не настільки наївною людиною, аби сподіватися на те, що семінаристи читають на дозвіллі класиків римської літератури. Він навмисне зробив наголос на слові «Енеїда», сподіваючись, що учні звернуть на це увагу. Він розумів, що не Вергілієва поема

(вона була довга, помпезна й не дуже весела), а кілька дотепніших варіантів під тією ж назвою, які були написані німецькою та французькою мовами, могли зацікавити учнів. Тим паче що німецької та французької в семінарії також навчали.

Семінаристи на мить затихли. Хтось захихотів, ззаду гукнули:

– *Virgil travesti!* – це означало «Вергілій навиворіт» й мало всім нагадати, що саме так називалася французька версія Вергілієвого твору.

«Їм тільки смішувати, – подумав викладач. – Ох, молодь, молодь...» Він глянув на семінаристів, які вже жваво згадували найцікавіші епізоди, й зітхнув. Мабуть, він просто трохи заздрив їхній молодості й життєлюбству! «Дарма, але тепер мені достеменно відомо, ЩО саме вони читали», – подумав він і провадив нудним голосом:

– Автор героїчної епопеї «Енеїда» видатний римський поет Публій Вергілій Марон народився 70 році до нашої ери в містечку Анди, що у Північній Італії, в родині дрібного землевласника. Його дитячі та юнацькі літа припали на ту пору в історії Римської держави, коли затяжні громадянські війни й протистояння партій підірвали основи аристократичної республіки в Римі, спровокувавши появу військової диктатури Гая Юлія Цезаря і принципату Октавіана Августа...

Сьогодні ми з вами почнемо знайомитися з найвидатнішим твором Вергілія – «Енеїдою».

Іванко поволі відчув, як його повіки починають злипатися. Ні, він був зовсім не проти того, щоб послухати історію людини, яка за легендою була прадідом Рема та Ромула – засновників Риму, але... якби цю розповідь було побудовано якимось інакше, сучасніше й жвавіше.

Решта хлопців, мабуть, думали так само, бо теж якимось похнюпилися. Дехто передбачливо поклав під підборіддя долоні, щоб випадково не вдаритися головою об стіл, якщо і справді заснеш.

– Це епічна поема в дванадцяти книгах, – ще нуднішим голосом провадив учи-

тель. – Повторюю: в дванадцяти книгах. Головний її герой – троянець Еней, син Анхіза й богині Венери. На пряме походження від Енея претендував рід, до якого належав славнозвісний римський політичний діяч і полководець Гай Юлій Цезар, а також його пасинок Октавіан. Адже син Енея Асканій мав друге ім'я Іул

(що в разі потреби могло читатися як Юл або Юлій). Це мало свідчити про те, що Юлій Цезар і Октавіан Август, як нащадки Енея, теж мали божисте походження й особливий статус...

Викладач розповідав про засновників майбутньої великої імперії, а Іванкові бачилася козацька вольниця. І гасали морями не троянські човни, а козацькі «чайки». Ось воно, його чарівне бажання! Невже воно почало здійснюватися навіть без кульбабки?

СЛАВЕТНИЙ ТРОЯНСЬКИЙ КОЗАК ЕНЕЙ АНХІЗОВИЧ

Іванко побачив себе серед людського натовпу, який уважно прислухався до кожного його слова.

– Ви тільки погляньте, як Енеєві троянці схожі на наших запорожців, – натхненно казав він.

– А й справді, – підхопили люди. – У троянців греки зруйнували Трою...

– «Зробили з неї скирту гною», – довершив Іванко.

Юрба зареготала.

– А у запорожців цариця зруйнувала Січ! Котляревський, давай ще!

Іванко тільки й чекав цих слів.

– Нашою, українською?

– Атож!

– «Еней був парубок моторний,
І хлопець хоч куди козак».

Годиться?

– Ще й як! – загудів натовп.

І його понесло. Слова з'являлися з небуття підсвідомості й склалися у вірші:

**«Борей недуж лежить з похмілля,
А Нот поїхав на весілля,
Зефір же, давній негодяй,
З дівчатами заженився,
А Евр в поденщики найнявся...»**

(Для тих, хто ще не знає поясню, що, за грецькою міфологією, Борей – це холодний північний вітер, Нот – південний вітер, Зефір – західний вітер, який приносить дощі, Евр – східний вітер, який приносить посуху).

Натовп зареготав ще голосніше.

– Давай, римачу! Давай!

Вірші виходили дуже смішні, а герої були не пихати-ми римлянами, а рідними, українськими козаками.

– Хочемо ще! – лунало звідусіль. – Про богів давай, Олімпійських!

Іванко всміхнувся:

**– «В се врем'я в рай боги зібрались
К Зевесу в гості на обід,
Пили там, їли, забавлялись,
Забули наших людських бід.**

Там лакомини різні їли,
Буханчики пшеничні білі,
Кислиці, ягоди, коржі
І всякі-разні витребеньки –
Уже, либонь, були п'яненьки,
Понадувались, мов йоржі».

– Чекай! Нехай вони подивляться, як козаки б'ються...

– «Боги, почувши (про бійку, звичайно. Їм стало
дуже цікаво!), зашатались

І з неба виткнули носи,
Дивитись на бійців хватались,
Як жаби літом із роси».

Натовп тримався за животи і вже тільки стогнав, бо
сміятися не мав сили.

– Котляревський, ти мусиш це написати! Хто б міг
подумати, що народною мовою це буде так звучати! –
задзвеніло хлопцеві у вухах.

– Напишу. Колись обов'язково напишу.

Голос викладача раптом замовк. Іванко розплющив
очі. Зникли козаки. Десь подівся й веселий натовп. Не-
вже знову примара?

Як же йому захотілося, щоб про славну історію його
народу, про його чудову співучу мову дізналися геть
усі на світі! І не подумав тоді малий Іванко, що саме це
його щире бажання і стане чарівним. Але для того, щоб

воно збулося, йому доведеться не на кульбабку дмухати, а працювати упродовж цілого життя...

Минули роки, і вже дорослий Іван Котляревський написав свою «Вергилиеву Енеиду, на малороссийский язык переложенную», в якій українська народна мова розцвіла пишним цвітом, заявивши про себе, як про одну з кращих у світі літературних мов, а славетний троянський козак Еней, Анхізів син, став улюбленим героєм кількох поколінь.

– Ви чули, кажуть, що навіть родовиті москалі розуміють «Енеїду» Котляревського? – можна було почути після виходу знаменитої поеми.

– Ну, не знаю, що вони там розуміють. Але сміятися – точно сміються. А от «великоруський» варіант наганяє на публіку глибокий сон!

– Ну ви порівняли! У Котляревського – наша чудова мова! І справжній талант! Український талант!

Історія людини в історії людства

Іван Петрович Котляревський (1769–1838 рр.) – видатний український письменник, автор знаменитої «Енеїди», твору, з якого розпочалася тріумфальна хода української народної мови. Народився у Полтаві в бідній сім'ї канцеляриста міського магістрату. Мати Котляревського походила із сім'ї козака Решетилівської сотні.

Спочатку малий Іванко вчився у дяковій школі, як і більшість дітей того часу. У десять років вступив до місцевої духовної семінарії, яка на той час називалася Словенською. Особливо старанно й наполегливо хлопець осягав поетику, риторичку, філософію, богослов'я, латинську, грецьку, французьку та німецьку мови. З інтересом читав твори Горация, Овідія, Вергілія. За пристрасть до віршування і вміння до будь-якого слова вправно добирати рими товариші по семінарії прозвали його «римачем».

У 1789 році, після смерті батька, юнак на останньому році навчання залишив семінарію і почав служити чиновником у полтавських канцеляріях, а згодом вчителювати у поміщицьких родинах, одночасно вивчаючи народну мову та народні звичаї. Тоді й розпочав працювати над славнозвісною «Енеїдою», яку він потім писав протягом 26 років.

Замолоду Котляревський дванадцять років служив у війську – в складі Сіверського полку брав участь у російсько-турецькій війні, зокрема, у баталіях під Бендерами та Ізмаїлом. За відвагу й хоробрість його відзначили кількома нагородами. Коли він вишов

у відставку в званні капітана, то повернувся до рідної Полтави. Там і доживав віку, працюючи наглядачем Будинку для виховання дітей бідних дворян та директором Полтавського театру, для якого написав знамениту драму «Наталка Полтавка» і водевіль «Москаль-чарівник».

Помер Іван Котляревський 10 листопада 1838 року.
Похований у рідній Полтаві.

НЕЗДОЛАННИЙ ДУХ ВІКІНГІВ

РОДИННИЙ ВЕЧІР

Стояв зимовий вечір. Такий тихий, що, здавалося, чутно було, як шурхотять сніжинки, падаючи на землю. Садибу Фрьоен дедалі дужче замітало хуртовиною. Сніговими шапками укрилися дах і підвіконня, дерева в садку. Все ніби занурилося у сонну зимову дрімоту, й лише яскравий світлячок вікна свідчив про те, що життя всередині будинку, попри погоду, вирує й далі.

– Ну, що там? Кажі! Мені так цікаво... Так цікаво... – не могла вгамуватися Молода Сосонка. Вже кілька років росла вона неподалік від садиби поруч із Старою могутньою Сосною, але ніяк не могла вирости на стільки, щоб самотужки зазирнути у вікно людської оселі. – Вони знову всі зібралися у вітальні й слухають татову розповідь?

У відповідь анічирк.

– Тітонько Сосно!

Тиша.

«Невже вона спить?» – подумала Молода Сосонка. Вона не могла повірити. Хіба можна спати, коли навколо стільки цікавого?!

Стара Сосна незадоволено зарипіла. От лихо, щойно вона очі стулила, а тут такий галас здійнявся. За її молодості дерева більше поважали старших. Не та тепер молодь, не та...

– Що там може бути цікавого, – позіхнула Стара Сосна. – Сидять біля вогню та байки слухають... Ото й усе, на що вони здатні. Не ті тепер люди, не ті... А я пам'ятаю, як ці простори були сповнені нездоланим духом вікінгів. Ото були часи...

Стара Сосна знову замріяно задрімала.

– Вона пам'ятає... – захихотіла у відповідь Молода Сосонка. – Коли тут панував дух вікінгів, ще не було на світі й зернини, з якої ти виросла!

– Твоя правда, – раптом прохрипів Старезний Пень, що вже років десять не подавав ознак життя. – Що вона може пам'ятати? Це з мого стовбура зробили щоглу для славетного корабля... Та вам, молоді, до цього байдуже. Вам би у людські вікна заглядати та побрехеньки слухати... Хоча, відверто кажучи, і я не проти приєднатися до вашої компанії.

Молода Сосонка, яка трохи було пришикла, почала знову прохати:

– Тітонько Сосно, розкажіть, що там відбувається.

Розкажіть!

Стара Сосна зрозуміла – не відчепляться.

– Бр-р-р! – гойднула вона головою-верхівкою, струшуючи сніг разом із залишками сну. – Що з вами вдієш! Слухайте... – і почала переповідати те, що чула й бачила...

...Того вечора в кімнаті будинку, де мешкала родина Нансенів, було тепло і затишно. Всі уважно слухали оповідача.

– ...Кругом – лише скелясті гори, які підступали до самого моря. Снігові шапки на їхніх вершинах такі білі, що очам інколи було боляче на них дивитися. Але він ішов уперед, бо знав, що десь там, на заході, за межами цього непривітного краю, який носив дивну назву –

Кольський півострів, була його рідна Данія. І він мав будь-що до неї дістатися...

Тато замовк. Ще кілька хвилин у кімнаті панувала тиша, тільки чути було, як тріщать дрова в печі. Діти прикинули й зосереджено дивилися на оповідача. Сігрід щільніше загорнулася в теплу шаль: у неї аж мороз по шкірі пройшов од цієї розповіді. Всі чекали продовження.

– А тепер, діти, пора спати, – раптом сказав тато. – Вже пізно...

Молитке, Сігрід і Алек, мов по команді, підвелися й майже в один голос сказали:

– Добраніч!

Чому? А тому, що вони звикли слухатися батьків. І лише Фрітьоф благально подивився на батька й попросив:

– Розкажи ще про Ханса Нансена...

Не думайте, що він був неслухом і розбишакою. В родині Нансенів навіть таких слів не знали, – це була дуже дружна та шанована сім'я. Але Фрітьофові так подобалися історії про пригоди прапрапрадіда в північних морях, що він стриматися не міг. Слова «крига» та «північ» діяли на нього, як магічне заклинання. Це всі помітили вже давно. Старші брати навіть кпили з Фрітьофа. Але без злості, по-дружньому. Якби ж то знаття, що сидять вони поруч із майбутнім славетним полярним дослідником!

У батькових очах на мить спалахнули вогники. Так принаймні здалося Фрітьофу. «Зараз розповідатиме далі...» – подумав хлопчик. Але тато мовчав. Мабуть, то був просто відблиск вогню, що палав у печі...

Бальдур Хансен був не проти продовжити розповідь, бо дуже пишався своїм знаменитим предком. Його тішило, що діти любили слухати такі історії довгими зимовими вечорами. Але... він був адвокатом і, як людина, яка все життя вивчала закони, у всьому любив порядок і своє життя будував у відповідності до законів Божих і державних. Тож як настала пора вкладатися в ліжко, то не могло бути й мови про щось інше.

Адвокат Хансен суворо насупив брови і сказав:

– Діти, пора спати! – а тоді раптом усміхнувся й додав: – Історію про пригоди Ханса Хансена у Білому морі я розповім завтра. Згода?

Фрітьоф підскочив і на radoщах заплескав в долоні.

– А чому те море називають Білим? – наостанок спитався він. – У ньому вода білого кольору? Як молоко?

Він уявив собі море ніби з молока. Ось хвиля накочується на берег, де стоїть безліч глечиків та кухликів. Хвиля відходить. Мешканці прибережних сіл підбігають до свого посуду і бачать... самі уламки! Хвиля розбила глечики!

Фрітьоф засміявся. Молочних морів не буває! Північне море, зазвичай, котило до Норвегії важкі холодні

сірі хвилі. На щастя, вони руйнувалися на підступах до вузьких фіордів, на берегах яких лежала більшість норвезьких міст. І все-таки чому те море називають Білим?

– Воно взимку вкривається льодом! – пояснив Ейнар. – І тоді справді стає білим! А зима в тих краях дуже довга!

Фрітьоф глянув на старшого брата. Він усе знає! Все вміє! А як на лижах катається та стрибає з трампліна! Ось хто міг би повторити прадідів шлях! Але хіба він, Фрітьоф, гірший? Ось тільки трішечки на лижах підучиться кататися...

Адвокат Бальдур Нансен лагідно глянув на дітей. Сам він не міг стати прикладом для сина у спорті, бо був спокійним і обережним чоловіком. Десь в глибині душі спорт лякав його. На відміну від Аделаїди, його дружини – дужої, сміливої й рішучої жінки. Ейнар був її сином від першого шлюбу. Коли адвокат Нансен одружився з Аделаїдою, у неї було п'ятеро дітей, а в нього єдиний син – Мольтке. Потім народилися Фрітьоф і Алек. Але в сім'ї вже давно не ділили дітей на «твоїх», «моїх» і «наших», бо «нашими» були геть усі.

Фрітьоф пішов нагору. Засинаючи він довго дивився, як за вікном тихо падав лапатий сніг. Він укривав землю, скуті кригою річки й далеке Біле море, що його узбережжям якого мандрував шістнадцятирічний юнак Ханс Нансен, майбутній бургомістр Копенгагену, який

увійшов в історію Данії, як один із найвідданіших борців за її незалежність.

Безмежні льодові простори манили Фрітьофа. Понад усе на світі він зараз хотів йти пліч-о-пліч зі своїм далеким, але таким близьким по духу предком... Сон огорнув його пухнастою білою ковдрою.

ПІДКОРЕННЯ ТРАМПЛІНУ: ПЕРША СПРОБА

Фрітьоф прокинувся рано-вранці. Алек ще спав.

– Це добре! – одягаючи светра, сказав хлопчик.

Ні, він не мав нічого проти товариства Алека, бо вважав себе відповідальним за молодшого брата. Зазвичай вони проводили разом ціліснінькі дні. Навіть коли Фрітьоф питав дозволу батьків, він автоматично вимовляв: «Можна нам з Алеком...», а не: «Можна мені...»

Але цього ранку він вирішив не брати з собою молодшого брата, бо мав узятися до надзвичайно поважної, але й дуже ризикованої справи: навчитися стрибати з трампліна. Як Ейнар! Хлопчик був переконаний, що без цього його мрії про підкорення північних морів ніколи не здійсняться!

Гірка з трампліном була прямо за ворітьми їхнього маєтку. Старші брати часто тут каталися, тому сніг на ній був твердий, мов асфальт. Посередині гірки виблискував лід. Біля підніжжя, наче вартові, стояли сосни.

– Молодий Нансен прийшов підкорювати гірку! – підхопилася Молода Сосонка. – А хтось тут запевняв, що теперішня молодь ні на що не здатна... Агов, тітонько, розплющ очі... Нездоланний дух вікінгів повертається в наші краї!

– Потоп? Пожежа? Ураган? Землетрус? – спросоння перелякано спитала Стара Сосна.

Молода Сосонка лише захихотіла, від цього її пухнасті віти затрусилися. Стара Сосна не любила, коли з неї глузували. Та ще й хто? Якась зелена молодь! Вона хотіла було засипати насмішницю снігом, якого доста намело за ніч на її гілки, але раптом побачила Фрїтьофа. Невже хлопчисько наважиться полізти на гірку?

Фрїтьоф і справді спочатку вагався. Але тільки одну мить. Він подивився на гірку, потім – на свої лижі й зітхнув. Сказати, що його лижі були погані, – це нічого про них не сказати. Ці бували в бувальцях, різної довжини та кольору уламки дісталися Фрїтьофові у спадок від братів. Але хіба такі дрібниці можуть зупинити людину, яка чогось по-справжньому прагне?

Хлопчик подерся на гору. Він падав, підводився, знову падав і знову вставав, аж поки не дістався того місця, звідки міг набрати достатньо розгону для стрибка.

Налетів вітер, і Стара Сосна, похитавши головою-верхівкою, сказала:

– Дивак він, цей маленький Нансен. Хіба ж не видно, що гірка для нього завелика?

– Не дивак, а молодець! – образилася Молода Сосонка. Їй не подобалося таке зверхнє ставлення до молоді. – Я в нього вірю!

– Ги-ги-ги, – заскрипів Старезний Пень. – Подивись, який хлопчик маленький... – Стара Сосна кивнула на знак згоди: «Дуже, дуже маленький хлопчик...»

– Агов! – радісно заволав Фрітьоф, і його лижі поїхали вниз.

Вітер свистів у його вухах, а серце радісно калатало. Ще мить – і він полетить як Ейнар!

Фрітьоф стрибнув, та... лижі полетіли в один бік, а хлопчик – в інший. Гуп! Він упав біля підніжжя трампліна.

Стара Сосна зарипіла-засміялася:

– Пеню, ми мали рацію. Зараз він розплачеться й побіжить до мами. Всі маленькі хлопчики так роблять.

Молода Сосонка притихла в очікуванні: їй дуже не хотілося, щоб хлопчик відступив. Хто ж тоді доведе пихатим старійшинам соснового роду, що теперішня молодь теж чогось варта?

ПІДКОРЕННЯ ТРАМПЛІНУ: ДРУГА СПРОБА

Але Фрїтьоф і не збирався нікуди йти звідси.

– З ким не буває, – сказав він сам до себе, потираючи забиті місця. – Перший раз не вийшло. Мабуть, швидкості не вистачило... Вдруге обов'язково стрибну краще! – і пішов по лижі, які стирчали з кучугури, ніби вуха чудернацького зайця.

Стара Сосна і Пень перестали сміятися. «Ох, який настирливий цей маленький Нансен. Та краще б він ішов додому, поки не розбив носа...» І засипали Фрїтьофа пухким снігом.

– Молодець, молодець! – загомоніла Молода Сосонка. Вона гордо глянула на своїх родичів. – Фрїтьофе, не відступай!!

– Йди додому, бо буде гірше! Значно гірше! – супила брови-галузки Стара Сосна.

Але хлопчик не розумів мови дерев, тому й не почув їхнього попередження. А якби й почув, то не послухав би.

Бо хіба справжні підкорювачі північних морів відступають?

Видиратися на слизьку гірку було ще важче, ніж першого разу. Але думка про те, що друга спроба стане для нього вдалою, зігрівала хлопчачу душу. І Фрітьоф долав метр за метром, поки їхній будинок внизу не почав здаватися іграшковим. Таким, які вони будували разом з Алеком із дерев'яних кубиків.

– Уперед! – рішуче сказав хлопчик і щосили відштовхнувся.

– Хр-р-р! – заспівали під його ногами лижі, тручись об жорсткий сніг.

– Лечу! Лечу! Лечу!

Аж раптом попереду він побачив дві до болю знайомі дерев'яні рейки, які щось дуже йому нагадували...

Гуп!

Фрітьоф упав на кілька метрів далі, ніж першого разу. Глянув на ноги – лижі мов корова язиком злизала.

– Рейки! – засміявся хлопчик. – То були мої лижі! Бач які, вирішили стрибнути без мене! Чекайте-но, я вас дістану.

– *Ми тебе попереджали, маленький Нансене!* – знову проспівала Стара Сосна, хитаючи верхівкою. – *Ти занадто самовпевнений, але ця гірка й не таких приборкувала. Схаменися, схаменися...*

– Це ви йому наврочили невдачу, – сердито сказала Молода Сосонка. – Це через вас у нього нічого не виходить.

– Я взагалі мовчу, – ображено рипнув Старезний Пень.

– От-от, навіть якщо ми мовчатимемо, то в нього нічого не вийде, – пихато сказала Стара Сосна. – Бо теперішня молодь ні на що не здатна. От коли ми були юними...

– І вода була мокріша, і небо синіше... Чи не так? – в'їдливо спитала Молода Сосонка.

– Так і було, – пробурмотів Пень. Він раптом згадав, що давно-давно вже чув таку розмову. Але тоді слова про воду і небо вимовляв він сам, коли ще був... молодим деревом.

ПІДКОРЕННЯ ТРАМПЛІНУ: ...НАДЦЯТА СПРОБА

А Фрітьоф тим часом утретє стояв на вершині гірки й готувався до стрибка. Інший зараз уже сидів би в теплій кімнаті й сьорбав гарячий чай. Нехай його називають упертим, нехай навіть сміються з нього, але він досягне свої мети! Тоді він ще не знав, що саме ця упертість (її потім називатимуть наполегливістю й цілеспрямованістю) допоможе йому і його товаришам успішно перетнути льодову Гренландію.

– Минулого разу я стрибнув майже добре, – підбадьорював себе хлопчик. – Щоразу в мене виходить краще й краще. Це ж очевидно.

Але і четверта, і п'ята, і навіть десята спроба не принесла бажаного результату. Хоча, можливо, то був і не десятий, а дев'ятнадцятий невдалий стрибок, бо Фрітьоф давно перестав їх лічити. Після кожного падіння він піднімався й уперто ліз на гірку.

– Цього разу, точно вийде!

Гуп!

– Нарешті я зрозумів, як треба!

Гуп!

– А якщо я...

Гуп!

– Може, краще, якщо...

Гуп!

– А от розженуся з-під самого лісу!

Фр-р-р!

Фрітьоф не вірив власним очам – підніжжя трампліна залишилося позаду, він летів над ним, мов птах. А головне, лижі! Вони були у нього на ногах і летіли разом з ним!

– Перемога! – закричав хлопчик, але раптом побачив, що приземлюється прямісінько на лід на середині схилу. – А-а-а! – він не втримав рівноваги й покотився дряпучим, як той наждак, снігом, залишаючи за собою кривавий слід.

Марта поралася на кухні, коли двері тихенько прочинилися й до приміщення прослизнув Фрїтьоф. «Дитина, мабуть, зголодніла», – подумала служниця. До обіду залишалось півтори години. Марта усміхнулася і дістала буханець хліба: ці хлопчачки так швидко ростуть, їм треба добре харчуватися.

– Марто, – сказав хлопчик. – Я не хочу їсти. А ось із цим треба щось зробити... – і показав на своє розпухле обличчя.

Марта сплеснула руками:

– Боже милосердний! Треба негайно сказати мамі!

– Ні! Ні! – перелякано вигукнув хлопчик. – Не роби цього! Тільки-но мама дізнається, вона заборонить мені ходити на гірку, а я сьогодні неодмінно маю здолати трамплін!

«Я завжди казала, що цей хлопчик – особливий», – подумала Марта й відчинила шафу, де стояли ліки.

– Буде боляче, – попередила вона.

– Я терпітиму, – зціпив зуби Фрїтьоф.

ПЕРЕМОГА

– Він не повернеться, – сказала Стара Сосна. – Ви ж на власні очі бачили, як він упав.

– Не повернеться, – повторив Старезний Пень.

У глибині душі їм було шкода хлопчика, але ще дужче шкодували вони, що в нього не вистачило вміння чи, може, сили духу довести справу до кінця.

– Повернеться! – закричала Молода Сосонка. – Я це відчуваю.

Стара Сосна розсердилася. Знову молодь їй заперечує! Стривай-но, я тебе провчу! Вона струснула вітамі, й на сніг упало декілька шишок.

– Б'ємося од заклад!

– Давай!

– Ставлю всі свої шишки, що хлопчисько не повернеться!

Молода Сосонка замислилася. Шишки були її улюбленими прикрасами, й вона навіть думки не припускала, що може їх втратити, але заради такого діла...

– Згода!

– Прийнято! – рипнув Пень.

Усі троє завмерли в очікуванні.

Фрітьоф непомітно вислизнув із будинку. Головне, щоб не зустрітися з мамою. Але фру Аделаїда в цей час поралася в господарстві, їй було не до Фрітьофа. Хлопчик попрямував до гірки.

Сосни ще здалеку побачили, що хтось наближається.

– Що я казала? – радо прошелестіла пухнастими гілками Молода Сосонка. – Він повер... Ой! Хто це?

– Казала... Казала... – перекинула її Стара Сосна. – Було зрозуміло з самого початку, що він втече після першої ж серйозної невдачі. А це інший хлопчина. Він теж накиває п'ятами, нехай-но впаде раз та вдруге!

Молода Сосонка геть засумувала. Цей хлопчик із дивним, напрочуд білим обличчям не міг бути Фрїтьофом. Той був гарною дитиною, а це якесь опудало городнє! Мабуть, старші цього разу мали рацію. Доведеться їй розпрощатися зі своїми шишками. І вона спересердя опустила гілку так низько, що хлопчина перечепився об неї й полетів сторчака в кучугуру.

– Гу-гу-гу! – задоволено засміялася-заскрипіла Стара Сосна. Вона вже тішилася своїм тріумфом.

Молода Сосонка зітхнула, але раптом побачила очі хлопчика, який вибирався зі снігу. Ті самі вперті й рішучі очі.

– Це він! – зраділа Сосонка.

– Ні, – наполягала на своєму Стара Сосна. – У того було геть не таке обличчя!

Але тут в розмову втрутився Старезний Пень.

– Хіба це обличчя? – сказав він. – Це ж суцільний пластир. А хлопчина – той самий. Гляньте на його лижі...

Стара Сосна присоромлено замовкла й почала скидати додолу шишки. Щасливі білки, які весь час уважно спостерігали за соснами, щодуху кинулися їх збирати.

Смеркало. Фрїтьоф знову стояв на вершині гірки. Він дивився на трамплін. У його очах не було ні страху, ні вагання, бо він твердо знав: навіть якщо його знову спіткає невдача, то він повернеться й спробує ще раз. І так триватиме доти, доки в нього не виходитиме так добре, як йому хочеться.

Хлопчик відштовхнувся. Він уявив себе вільним птахом, який набирає розгону для польоту. І злетів... А потім нарешті чітко і пружно приземлився.

«Здолав! – радісно калатало його серце. – Я його здолав!»

Він подивився на цей трамплін, який ще вранці видавався таким неприступним. Переможний вигук мимоволі вирвався з його грудей і полинув у морозяному повітрі.

– *Що це було?* – здивовано спитала Стара Сосна. – *Невже?...*

– *Так, так, – рипнув і Старезний Пень. – Мені теж на*

мить здалося, ніби в ці краї повернувся нездоланний дух вікінгів.

– Але такого не може бути!

Сосна задрімала. Вітер гойдав її віти й наспівував колискову. Затих і Пень.

– Ви прожили цілий вік, – засміялася Молода Сосонка, – а так і не зрозуміли, що той дух нікуди й не зникав. Ця земля народжувала й народжуватиме непереможних воїнів, поки в їхніх серцях буде місце великій мрії, з якої, власне, все й починається!

– Ох, молодь, молодь, – лише й вимовила Стара Сосна крізь дрімоту.

– Я завжди казав, – прошамкав Старезний Пень, – що з цього молодого Нансена будуть люди. А ви мені не вірили...

Молода Сосонка хотіла було заперечити, що вона, мовляв, щось не пригадує таких слів, але зрозуміла, що марно старатиметься, бо Пень уже тихенько хропів й усміхався уві сні. Мабуть, згадував свій стовбур-щоглу й уявляв, як корабель вікінгів стрімко мчить морями, долаючи велетенські хвилі...

Фрітьоф поспішав додому. Та не для того, щоб похвалитися старшим братам своїми досягненнями. Він дуже боявся, що запізниться й батько почне свою розповідь без нього. Бо понад усе на світі він хотів знову подумки перенестися на багато віків назад і разом із

Хансом Нансеном підкорювати безкраї крижані простори загадкового Північного океану, потай мріючи про те, що незабаром настане день і він, Фрітьоф, пройде цим шляхом, і холодна біла імла покірно ляже біля його ніг, визнаючи перемогу людського духу.

Історія людини в історії людства

Фрітьоф Хансен (1861–1930 рр.), норвезький мандрівник, океанограф, громадський діяч. Почесний член багатьох національних академій наук Європи.

У 1888 році першим перетнув на лижах Гренландію – острів, укритий суцільним крижаним панцирем. За кілька років після того дрейфував разом із плавучою кригою в Північному Льодовитому океані на дослідницькому кораблі «Фрам». З-поміж усіх полярних дослідників того часу саме експедиції Хансена пощастило найближче підійти до Північного полюсу.

На початку двадцятого століття Хансен створив Центральну океанографічну лабораторію в столиці Норвегії Крістіанії (зараз Осло). Хансен подорожував багатьма країнами світу. Був у Сибірі, вивчав Далекий Схід, відвідував Україну. Написав багато книжок про свої подорожі. Після закінчення Першої світової війни Хансена призначили верховним комісаром Ліги націй у справах військовополонених. Завдяки його авторитетові змогли повернутися додому сотні тисяч людей, яких тримали в концтаборах. У 20-ті роки фонд Хансена врятував від голодної смерті тисячі людей в Україні та на Поволжжі.

У 1923 році Хансен став лауреатом Нобелівської премії Миру. Ім'ям цього видатного полярного дослідника назвали низку географічних об'єктів в Арктиці та Антарктиді.

ΚΡΕΚΣ... ΠΕΚΣ... ΦΕΚΣ!

ЧАРІВНА ПАЛИЧКА

Ерік стояв біля кухонної шафи й пильно оглядав її. Він підходив то з одного боку, то з другого, зазірав у замкову шпарину. Угледівши це, чужий запідозрив би недобре, – та тільки не Теодор. Ерік був його старшим братом, і він його знав, як облупленого. «Мабуть, знову щось надумав», – майнула думка.

Тео підійшов до брата й торкнувся його плеча. Дивні ці старші! Ерік підскочив од несподіванки, ніби примару побачив.

– Еріку, годі гіпнотизувати шафу, – сказав Тео. – Ходімо краще на вулицю.

– Дешу, – кинув хлопець, сідаючи на підлогу напроти шафи, – відчепися!

Прізвисько «Деш» приклеїлося до Теодора за пристрасть до одягу незвичного покрою. Він не ображався і десь у глибині душі навіть тішився, що його, як він вважав, вишуканий смак помітили інші.

Тео глянув на брата і знизав плечима: невже йому не хочеться погуляти? Сім'я Вейсів переїхала до Нью-Йорку ще наприкінці 80-их. Батько, Самуель Вейс, сподівався, що у великому місті його діти матимуть кращу роботу, а сім'я – більший достаток. Ерік знайшов собі роботу на фабриці, де виготовляли краватки, а Тео продавав газети. Та попри всі зусилля їхнє по-

мешкання на 69-тій Східній вулиці залишалося таким самим вбогим, як і раніше.

Проте навіть у такій бідній оселі була одна річ, повз яку не міг пройти жоден із молодих Вейсів, – мамина шафа. Зовні вона нічим не відрізнялася від решти своїх дерев'яних родичів і дуже нагадувала звичайнісіньку стару кухонну шафу, яку можна було за безцінь придбати в перекупника. Але зовнішній вигляд міг ввести в оману кого завгодно, але не Тео і, звісно ж, не Еріка. А все через те, що хлопці полюбляли ласощі, які матуся Вейс зазвичай зачиняла у цій шафі.

– Тео, ти тільки понюхай. Я відчуваю, що цього разу там моє улюблене ванільне печиво... – сказав Ерік.

Теодор повів носом, як досвідчений пес на полюванні.

– Так, так. А ще – м'ятні цукерки.

Він сів поруч із братом.

– Ти не проти, якщо я понюхаю разом із тобою?

В очах Еріка спалахнули лукаві вогники. Він засміявся:

– Звичайно, не проти!

Так вони мовчки просиділи кілька хвилин.

– Ото якби ми були чарівниками, – раптом замріяно сказав Тео. – Махнули б чарівною паличкою, дверцята б відчинилися, й ми наїлися б печива та цукерок досхочу!

Від смаковитих пахоців у нього почало паморочитися в голові. Хлопець уявив, як він сидить біля повної тарілки, і його очі блаженно звузилися, а губи розтягнулися

в усмішці. Але це тривало лише мить. Бо потім перед очима Тео постала зовсім інша картина: матуся Вейс змітає з порожньої полиці крихти печива. Її очі палають від гніву та обурення: хто міг з'їсти те, що призначалося для всієї родини? Це ти, Теодоре? Вона дивиться на нього так суворо, що хлопця починає лихоманити. Як він, нащадок сім'ї, яка дала світу кілька талмудистів та рабинів, міг таке зробити?

– Ти сказав, що якби ми мали чарівну паличку, то могли б відчинити шафу? – почувся голос Еріка.

Марево зникло. Ерік поторкав брата за плече: ти бач, як його пройняло! В голові Тео відразу проясніло.

– Дивак, – тим часом лагідно продовжував міркувати вголос Ерік. – Хіба шафи відкривають чарівними паличками? – Потім на хвилинку задумався й додав: – А хоча, ЦЕ й справді можна так назвати... Теодоре, приходь завтра сюди о цій же порі. Думаю, у мене буде ЧИМ тебе здивувати, – і засміявся.

Цілу ніч Тео крутився, ніяк не міг заснути. Що придумав Ерік? Якщо й справді братові вдасться відчинити

шафу, то хіба він, Теодор, зможе стриматися й не накинутися на ласощі, мов голодна кішка на сало?

Коли вранці Ерік зазирнув до кухні, то там ніде було яблуку впасти: до молодих Вейсів приєдналися ще й сусідські діти. Тео винувато подивився на брата, але той, здавалося, був зовсім не проти збільшення аудиторії. Навіть навпаки...

– Пані та панове! – урочисто сказав Ерік, коли запитання на кшталт «що?», «де?», «коли?», «як?» стихли. – Вашій увазі пропонується смертельний номер під назвою «Підкорення кухонної шафи!» Але спочатку, прошу всіх зробити два кроки назад. – І хитро всміхнувшись, додав: – Це задля вашої безпеки!

Діти відійшли. «Невже він вирішив підірвати дверцят? Але чим?» – з острахом подумав Тео. Та в руках Еріка з'явилося щось схоже на паличку, і він трохи заспокоївся.

– Ти збираєшся підкорити шафу цим уламком? – засміялися діти.

Та Ерік не звернув на той сміх жодної уваги, а дуже серйозно сказав: «Так!».

– Крекс... пекс... фекс! – сказав він, підійшовши до шафи, і почав несамовито махати паличкою біля дверцят.

Діти засміялися ще голосніше. Вони читали казки про чаклунів і магічні заклинання, але добре знали, що слова, хоч які чарівні вони не були б, не мають жодної сили, якщо вимовляє їх звичайна людина.

– Оце і є те, чим ти хотів мене здивувати? – спитав Тео. Він був розчарований. Боротьба його сумління зі спокусою скуштувати заборонених ласощів виявилася марною.

– Кажеш, твоя вистава називається «Підкорення маминої шафи»? – Тео підійшов до шафи й смикнув за ручку дверцят. Вони... **ВІДЧИНИЛИСЯ!**

Запала тиша.

– Так і є: ванільне печиво та м'ятні цукерки! – відтягуючи від шафи молодшого брата, у якого враз відібрало мову, сказав Ерік.

– Що ви тут робите, діти? – спитала матуся Вейс з порогу. Проходячи коридором, вона почула галас

і поспішила до кухні. – О! Здається, я забула замкнути дверцята шафи...

– Ти нас надурив, – сказав Тео Еріку, коли вони вийшли з кухні. – Ти побачив, що дверцята відчинені і вирішив нас обвести круг пальця. Так? – І додав: – Знаєш, я мало не повірив...

– Я також... І я... І я... – підхопили діти.

– Я справді їх відчинив, – глянув з-під лоба Ерік.

– Чарівною паличкою? – засміялися діти.

– Так.

– Мороч голову оселедцям!

– Не вірите? Тоді ходімо знову до кухні!

– Навіщо?

– Я вам доведу, що шафа мені підкорилася.

– Ходімо, – сказав Тео.

Він на власні очі бачив, як матуся зачинила дверцята й двічі повернула ключика в замок. Ерік тепер не мав жодного шансу!

За хвилину діти знову юрбилися біля кухонної шафи. Тео про всяк випадок перевірив дверцята. Замкнені!

– Ну, – сказав він. – Подивимось, як ти тепер махатимеш своєю паличкою!

Ерік усміхнувся:

– Побачите, але лише після того, як спочатку всі заплющите очі. І не підглядати! Подивитесь, коли скажу.

Діти презирнулися.

– Добре, – погодилися вони.

Навіть якщо в Еріка й була таємниця, то їм уже просто було страшенно цікаво. Згодом, виходячи на сцену перед багатотисячною аудиторією, Ерік знову й знову подумки згадуватиме це зацікавлення в очах своїх друзів, і воно надихатиме його на неймовірні трюки.

Хоч як Тео намагався підглядіти, що робить Ерік, але той спиною затуляв дверцята. Коли ж нарешті пролунало довгоочікуване «Готово!», Тео перший підскочив до шафи.

– Крекс... пекс... фекс! – ледь встиг вимовити Ерік. Тео смикнув дверцята.

– Хр-р-р! – відчинилися вони.

Діти завмерли з відкритими ротами.

– Знову вони на кухні! – почувся з коридору голос матусі Вейс. – Вам, мабуть, там медом намазано!

Діти кинулися до виходу. І лише Ерік на хвилюшку затримався біля шафи. Тео краєм ока встиг побачити, як хлопець робив якісь швидкі маніпуляції тим уламком, що його він допіру називав чарівною паличкою.

Матуся Вейс зайшла до спорожнілої кухні й озирнулася навкруги. Ніби всі речі на місці. Смикнула дверцята шафки. Замкнені, як і годиться. Що вони тут робили? Похитала головою й почала готувати обід.

– Еріку, – йшов за братом Тео. – Як ти це зробив? То справді була чарівна паличка?

Тео дивився на брата широко розкритими очима, які випромінювали щире захоплення. Так дивляться на людину, котру визнають вищою не лише за зростом...

– Звичайно, ні, – засміявся Ерік. Потім обернувся до брата, глянув йому в очі й дуже серйозно сказав: – Я довго вивчав, як працює цей замок, а потім просто виготовив відмичку. От і все чаклунство. Але вистава вийшла класна, правда?

– Угу! – пробурмотів Тео.

Магічний ореол, який уже почав сяяти в уяві молодшого брата над Еріковою головою, одразу розвіявся. Мабуть, тоді майбутній великий ілюзіоніст уперше подумав про те, що не варто посвячувати людей у секрети своїх фокусів.

– Хочеш, я тобі ще дещо покажу, – сказав він, щоб трохи виправити ситуацію, й дістав з кишені колоду карт.

ЧАРІВНІ КАРТИ, ЧАРІВНА КАРТОПЛИНА Й ЧАРІВНИЙ МОТУЗОК

– Ця колода справді чарівна, – сказав Ерік. – Витягни з неї карту й запам'ятай її. Але мені не показуй.

Після історії з кухонною шафою Тео не дуже вірив у чарівні речі, але вирішив послухатися брата. В його руці опинився піковий туз.

– Тепер поклади карту знову в колоду, – скомандував Ерік.

Тео просунув туза в щілину між картами, якраз у середину колоди.

– Ну? – спитав він.

– Що, ну? – підняв брови Ерік, ніби не розуміючи, що від нього хочуть. Потім зробив кілька швидких порухів долонею, в якій була затиснута колода.

– Як це що? Показуй мою карту.

Ерік зробив вигляд, що розгубився.

– Знаєш, Дешу, мабуть, цього разу у мене нічого не вийде... Здається, замість чарівної колоди я взяв звичайну... – Він витримав паузу, дочекавшись поки в очах хлопця спалахнули вогники розчарування, й раптом швидко додав: – Хоча, стривай. Крекс... пекс... фекс! Тримай!

І він простягнув Тео пікового туза.

– Як ти це зробив?

Ерік засміявся:

– Це таки була чарівна колода. От і всі пояснення!

Звичайно, він міг би розповісти Тео, що в той час коли хлопець просунув карту в середину колоди, непомітно притис її мізинцем, а потім кілька дуже швидких рухів

дозволили йому непомітно поміняти місцями верхню та нижню частини колоди, і піковий туз Тео опинився зверху. Професійні фокусники робили до п'ятидесяти таких переміщень за хвилину! Ерік ще не досяг такої майстерності, але щире здивування Тео свідчило про те, що його скромні успіхи в цій справі теж можуть бути гідно оцінені. Може, все-таки показати йому, як це робиться? Але тоді вкотре із великого чарівника він, Ерік, перетвориться на звичайнісінького розумного старшого брата.

– Ти знову мене надурив! – образився Тео.

Він мало не плакав.

«Врешті-решт, у всіх великих фокусників є помічники», – подумав Ерік і розповів братові про секрет своєї майстерності.

– Я допомагатиму тобі у всьому, – сказав Тео, – але більше не розповідай мені байок про чарівні шафи та карти. Я вже не маленький.

– Добре, – серйозно мовив Ерік. – Просто я покажу, як звичайні речі, котрими користуємося щодня, можуть набувати магічних властивостей.

Він дістав маленьку варену картоплину, до якої було прив'язано нитку.

– Пам'ятаєш, коли ми дивилися циркову виставу, один із японських артистів звідкись діставав кульки зі слонової кістки, жонглював ними, а потім ловив ротом одну з них і ніби ковтав? – спитав Ерік.

Ще б пак! Тео добре пам'ятав ту виставу. Коли фокусник роззявляв рота, кульки там не було, хоча за мить вона знову з'являлася між губами усміненого дідугана. Невже то теж був якийсь фокус?

– Так, – відповів на його думки Ерік. Він жестом показав братові, щоб той нахилився до нього, і таємниче прошепотів: – Старий розповів мені, як він це робить...

– Та ну?!

– Чесне слово! Виявляється старий японець навчився тримати кульки в стравоході й рухати їх вниз і вгору, причому в такий спосіб, щоб вони не залишалися у роті, але й не потрапляли в шлунок. Він порадив мені тренуватися із маленькою картоплиною. Якщо фокус не вдасться, то вона просто перетравиться у шлунку.

Тео з сумнівом глянув на брата.

– І ти навчився це робити?

– Так. Але, звичайно ж, не одразу. Спочатку напхався картоплею так, що кілька днів дивитися на неї не міг. Але потім почало виходити. Ось поглянь!

Картоплинка зникла у Еріка в роті. Тео роздивлявся відкритий братів рот: її не було ні під язиком, ні за щокою! Ерік на хвилину закрив рота, усміхнувся й витягнув цілісіньку картоплинку! Тоді ні він, ні Тео не могли знати, що через багато років, ставши вже «королем звільнень», Ерік досягне в цій справі такої майстерності, що зможе ховати в стравоході відмички та

інші невеличкі інструменти, прив'язуючи їх ниткою до зуба.

– Крекс...пекс... фекс! – радісно сплеснув у долоні Тео. – Супер!

Хлопець був у захваті від свого брата. Він – майже справжній фокусник! Тепер він уже знав, що магія ілюзіоністів – це плід великої праці, що речі перетворюються на чарівні лише завдяки віртуозній майстерності цих людей, яка досягається щоденними наполегливими тренуваннями...

– Тепер, – урочисто проголосив Ерік, – останній номер моєї програми: звільнення від мотузка. Мерщій принеси мотузка для білизни.

Тео кинувся в коридор. Коли він повернувся, Ерік сидів на стільці.

– Тепер, Дешу, ти мусиш якомога міцніше зв'язати мене.

Матуся Вейс оглядала всі кутки в пошуках мотузка. Вона точно пам'ятала, що поклала його тут, біля вішалки. Куди він міг подітися?

– Спитаю хлопців. Може, вони бачили, – вирішила матуся й відчинила двері кімнати. – О, Господи! – тільки й сплеснула вона руками.

Посеред кімнати на стільці сидів Ерік. Теодор бігав навколо нього, перевіряючи, чи міцно його брат зв'язаний МОТУЗКОМ, якого вона ніяк не могла відшукати.

– Діти, що ви робите?

– Тр-ре-е-нуємося, – затинаючись, відповів Тео.

– Тільки не кажіть мені, що ви цим збираєтеся заробляти собі на життя, – похитала головою матуся Вейс.

Тео мовчки похнюпився. «Зараз нагадає, що ми – нащадки сім'ї, яка дала світу кількох талмудистів та рабинів!» – подумав хлопець, і йому стало соромно.

– Чи ви забули, що з нашої сім'ї вийшло кілька рабинів і талмудистів? Ваш тато дуже сподівається, що ви продовжите сімейну традицію, – справді сказала матуся Вейс. – Нумо, Тео, допоможи братові, розв'яжи його, і займіться справжнім ділом.

– Мені не потрібна допомога, – почувся голос Еріка з-за спини Тео.

Він стояв і, всміхаючись, тримав у руках мотузку.

– Як ти це зробив? – разом вигукнули Тео і матуся Вейс. Вона починала вірити, що її син таки зможе ЦИМ заробити собі на життя.

ЧАРІВНА КНИГА

Тео швидко розповів усім сусідським дітям про надзвичайні здібності свого брата. Відтепер вряди-годи Ерік влаштовував для своїх друзів невеличкі вистави, й усі були від них у захваті.

Звичайно, Тео нікому не розповів тих секретів, які йому відкрив брат, хоч як його просили сусідські діти.

Тео дуже пишався тим, що знав про братові фокуси, але йому хотілося знати ще більше...

Одного разу він побачив в руках Еріка книжку й спитав, що той читає.

– Чарівну книжку, – відповів брат.

Тео закопилів губи: знову йому морочать голову! Він уже добре знає, як можуть ставати чарівними кульки, мотузки та інші речі. Але книжок це геть не стосується! Їх просто читають – і все!

Ерік вислухав брата і сказав:

– Ця книжка для мене справді чарівна. Хоч я купив її у букініста за десять центів, але вона змінила моє життя. Щойно я почав її читати, як відразу зрозумів, що тут пишеться про те, чим би я хотів займатися решту життя.

– А як же твоя робота розкрійником краваток? – здивувався Тео. – Мама казала, що це гарне місце зі стабільним заробітком.

– Так. Але мені хочеться спробувати дечого іншого. Ось послухай.

Він відкрив книжку, на обкладинці якої було написано «Спогади Робер-Гудіна, посла, письменника та фокусника, написані ним власноруч», і почав читати. Що довше хлопець читав, то більше стіни їхньої убогої кімнатки розчинялися у казковому дійстві...

Ось великий фокусник показує глядачам апельсинове зернятко, кладе його в горщик із землею й поливає.

Зала завмирає в очікуванні дива... І раптом із землі з'являється зелений паросток. Він росте, росте, перетворюється на апельсинове деревце, вкрите плодами. Фокусник зриває апельсини й роздає їх глядачам. Потім бере останній апельсин і розрізає його навпіл. Пурх! Звідти вилітають два метелики, які починають кружляти над сценою!

Ерік закрив книжку, свою першу книжку про мистецтво створення ілюзій. Якби ж то він знав, що через тридцять років в його бібліотеці буде понад п'ять тисяч книжок, де описуватимуться найрізноманітніші фокуси та трюки!

Казкове дійство зникло.

– Дешу, хіба це не краще, ніж усе життя кроїти краватки? – спитав хлопець.

– Звичайно, краще, але мама каже, що в артистів немає стабільних заробітків і все життя – на колесах. Крім того, щоб заробляти добрі гроші, треба бути найкращим.

– Я й буду найкращим. Уяви собі афішу: «Ерік Великий – неперевершений збирач голок». Я, підвішений за ноги, за допомогою брів та вії збираю голки! Ну як?

– Ти можеш таке зробити?

– Атож!

– Класно! Ось тільки...

– Що?

– Ерік Великий не дуже гарно звучить!

Хлопці задумалися.

– А, може, змінити одну літеру в прізвищі великого Гудіна й назватися – Ерік Гудіні?

Тео почухав потилицю:

– Краще, ніж Ерік Великий, але гірше, ніж Гаррі Келар...

– Це той, у якого під час дійства оживають порожні лицарські обладунки?

Хлопці зареготали. Це була дуже смішна вистава, коли старий слуга за дорученням свого господаря розбирав та чистив металеві обладунки, потім складав їх докупи. Після цього фігура лицаря, в яку перетворювалися обладунки, раптом оживала й давала слугі добрячого потиличника, а потім ганялася за ним по сцені. Та коли приходив господар, і вони разом зі слугою знову розбирали обладунки, ті виявлялися порожніми. Глядачі сміялися до сліз.

– Придумав, – сказав Ерік. – Я буду зватися – Гаррі Гудіні. Мої трюки будуть найцікавішими в світі, й навіть тоді, коли мене не стане, ніхто не зможе їх розгадати. Класно?

– Класно, – відповів Тео. Ерікові мрії були йому до душі, і він від усього серця бажав братові, щоб вони

здійснилися. Але зараз час уже було спати, бо завтра знову рано вставати, – Ерік мав поспішати на фабрику, а він, Тео, продавати газети. Бо мрії мріями, а жити теж на щось треба...

Тео зітхнув. Зітхнув і Ерік. Хоч він і був уже магом та чарівником в очах своїх однолітків, але не міг зазирнути в майбутнє й побачити той великий світовий тріумф, який уже чекав на нього. Але тієї миті він твердо знав, що шлях, який відкрила йому ця перша чарівна книга, для нього єдино можливий, і відтепер ніяка сила не змусить його з цього шляху зійти.

Історія людини в історії людства

Гаррі Гудіні, справжнє ім'я Ерік Вейс, (1874–1926 рр.) – найвідоміший у світі американський ілюзіоніст, якого називали «королем звільнень». Народився в Будапешті в сім'ї рабина, але вважав своєю батьківщиною Сполучені Штати, куди сім'я Вейсів переїхала в пошуках кращої долі, коли Еріку було чотири роки.

Хлопець з дитинства був змушений заробляти на життя, працюючи чистильником взуття, продавцем газет, розкрійником краваток. Долю його вирішила книжка відомого фокусника Жака Ежена Робер-Гудіна, яку Ерік купив в букіністичному магазині за десять центів.

Слава до Гаррі Гудіні прийшла наприкінці 90-их років XIX століття. Його коронними трюками стали номери

зі звільнення. Він легко звільнявся від кайданів, гамівної сорочки, з тюремних камер, вантажного контейнера, паперового мішка, парового казана, молочних контейнерів, трун, камери, яка поступово заповнювалася водою. Публіка у захваті: ніхто не може пояснити, як він це робить. Гудіні аплодує спочатку вся Америка, а потім і весь світ.

Одного разу Гудіні мав звільнитися від наручників та мотузків, стоячи прив'язаним до дула гармати. Зробити це потрібно було за двадцять хвилин – тобто за той час, поки горить гніт. Потім гармата мала вистрелити. Гудіні звільнився за дванадцять!

Помер великий фокусник від розриву апендикса, коли його вдарили в живіт під час одного з виступів.

Від подій, присвячених сторіччю від дня народження Гудіні, американці чекали сенсації: ходили чутки, що Гудіні залишив заповіт, в якому розкривав секрет усіх своїх фокусів. Але сподівання виявилися марними. Сейфи юридичних контор і банків, де міг зберігатися заповіт, виявилися порожніми. Це й був останній трюк Гаррі Гудіні, людини, до якої понад двадцять років була прикута увага всього світу і яка подарувала людям надію, що потаємна мрія кожного з нас – звільнення від будь-яких пут – може стати реальністю...

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 5

МІФ

(дитинство Олександра Македонського) 7

ГРА

(дитинство Клеопатри VII) 29

ЧАРІВНЕ БАЖАННЯ

(дитинство Івана Котляревського) 53

НЕЗДОЛАННИЙ ДУХ ВІКІНГІВ

(дитинство Фрітьофа Нансена) 77

КРЕКС... ПЕКС... ФЕКС!

(дитинство Гаррі Гудіні) 99

Літературно-художнє видання

**Ніна Воскресенська про Олександра Македонського, Клеопатру VII,
Івана Котляревського, Фрітьофа Нансена, Гаррі Гудіні**

Літературний редактор *Леонід Кононович*

Художник *Наталія Клочкова*

Редактор *Ольга Муранова*

Дизайн і комп'ютерна верстка *Андрій Сердюк*

Коректори *Олена Кондрат,*

Анастасія Музиченко,

Олена Дацько

Підписано до друку 21.08.2007 р.

Формат 84x108/32. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. Зам № 7-668

Видавництво «Грані-Т»

01023, м. Київ, вул. Шота Руставелі 15 б, оф. 15

Поштова адреса: 01011, м. Київ, а/с 215

Тел./факс: 8 (044) 234-82-73

Відділ збуту: 8 (044) 209-16-42, 8 (044) 288-88-77

grani.tv@gmail.com

www.grani-t.com.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 2453 від 27.03.2006 р.

Віддруковано у ВАТ «Поліграфкнига»,

03057, м. Київ, вул. О. Довженка, 3.

Видатний французький письменник
Антуан де Сент-Екзюпері стверджував,
що «всі ми родом з дитинства».

Наші дорослі досягнення ґрунтуються
на дитячих спогадах та мріях. Ті, кому пощастило
вчасно виявити свій таланти, щасливі та відомі
всьому світові. Історії геніального дитинства
із серії «Життя видатних дітей» допоможуть
вам і вашій дитині виявити саме той
неповторний таланти, що зробить
вас батьками видатної особистості.

